

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Eglės Pukelevičiūtės

V kurso, darbo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Šeimų, turinčių vaikų, socialinės apsaugos problemos ir
perspektyvos Lietuvoje**

Vadovas: dr. Vida Petrylaitė

Recenzentas: dr. Jurij Maculevič

Vilnius, 2016

Turinys

Įvadas	3
1. Socialinės apsaugos svarba šeimoms, auginančioms vaikus.....	7
2. Garantijos dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus	11
2.1. Bendrieji tarptautiniai ir Europos Sąjungos standartai.....	11
2.2. Ligos ir motinystės socialiniame draudime nustatytos garantijos.....	16
4. Universali socialinė parama šeimoms.....	32
3.1. Išmokos vaikams	32
3.2. Sveikatos draudimas, kaip socialinė garantija.....	35
3.3. Mokesčių lengvatos	38
3.4. Garantijos globojamiems vaikams	39
4. Specialių poreikių turinčių šeimų socialinė apsauga	44
4.1. Nepasiturinčių ir socialinės rizikos šeimų socialinė apsauga.....	44
4.2. Šeimų, auginančių neįgalius vaikus socialinė apsauga	47
Išvados	50
Literatūros sąrašas.....	52
SANTRAUKA	56
SUMMARY	57

Ivadas

Visais laikais šeima buvo bene svarbiausias ir stipriausias socialinis vienetas, kuris vaidino didelį vaidmenį visuomenėje. Tiek tarptautiniu, tiek Europos Sąjungos lygmeniu yra dažnai sprendžiamos pagrindinės problemos, ir skiriamas didelis dėmesys sukurti sistemoms, kurios kiek galima geriau užtikrintų šeimos, kaip socialinio vieneto gerovę. Šiuolaikinėje visuomenėje šeima vaidina ne mažesnę vaidmenį, tačiau greitėjant gyvenimo tempui, daugelis žmonių stengiasi savo dėmesį skirti ne tik šeimai, jos išlaikymui, bet ir sėkmingai sukurti karjerą, pasiekti didelių pasiekimų profesinėje srityje. Modernėjant visuomenei galima pastebėti tendenciją, kuri nukrypsta nuo tradicinio supratimo jog vyras turi uždirbti pinigus, o moteris prižiūrėti vaikus ir šeimą. Dabar dauguma moterų taip pat kaip ir vyrai siekia karjeros, stengiasi pasiekti geriausių rezultatų profesinėje srityje. Todėl labai svarbu, kad modernėjant visuomenei, kartu keistųsi ir požiūris į moterų ir vyrų lygias galimybes, būtų užtikrintos galimybės kokybiškai derinti šeimą ir darbą, užtikrintos socialinės garantijos šeimoms, kuriose auga vaikai.

Lietuvoje, atsižvelgiant į visuomenės poreikius, taip pat tarptautinio lygio reglamentavimą siekiama sukurti mechanizmą, kuris užtikrintų efektyvų šeimos ir darbinės veiklos derinimą, socialinę sistemą, kuri padėtų ne tik dirbantiems asmenims, tačiau apskritai visoms vaikus auginančioms šeimoms.

Pagrindinis žmonių gyvenimo šaltinis yra darbo pajamos. Tam tikra visuomenės dalis – seni žmonės, neįgalieji, ligoniai – negali dalyvauti darbo rinkoje. Kitaip juos galima pavadinti socialinę riziką patyrusiais asmenimis. Tokie asmenys dažnai, bet ne visada, tampa socialiai atskirti, marginalūs. Kad galima būtų užtikrinti tokių žmonių normalų gyvenimą, jais turi pasirūpinti valstybė. Tuo tikslu kuriama socialinės apsaugos sistema, kurios esmė – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančiųjų mažas pajamas. Vyrauja solidarumo arba solidarumo tarp kartų principas¹.

Šiame darbe bus nagrinėjama, kokią paramą valstybė skiria šeimoms, auginančioms vaikus. Derėtų pabrėžti, kad parama šiame darbe suprantama plačiąja prasme ir apima tiek socialinio draudimo išmokas, tiek valstybės paramą. Šeima, šiame darbe suprantama kaip susituokę arba kartu gyvenantys ir bendrą ūkį vedantys žmonės ir turintys vaikų. Taip pat kaip dirbantys ir pajamas gaunantys asmenys, kurie yra draudžiami arba savarankiškai draudžiasi socialinio draudimo bei sveikatos draudimu, moka valstybės nustatytus

---

¹ GUOGIS, Arvydas. Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. Socialinis darbas. 2008. 29 psl.

mokesčius. Darbe neanalizuojama nepilnų šeimų (vieno iš tėvų auginančių vaikus) ar šeimų, kuriuose vaikai yra įvaikinti socialinės apsaugos problemos.

Socialinė apsauga – visuma priemonių, kurias pasitelkiant sukuriamas solidarumas tarp žmonių, netekusių darbo pajamų arba turėjusių ypatingų išlaidų. Tai piniginės pašalpos išmokamos visuotinai pripažintais socialinės rizikos atvejais: dėl senyvo amžiaus, invalidumo ar bedarbystės, kai žmogus netenka pajamų iš apmokamo darbo; netekus darbo užmokestį gavusio maitintojo; atsiradus ypatingų išlaidų šeimoms, auginančioms vaikus; būtinos medicinos pagalbos atveju; trūkstant lėšų pragyventi. Bendrai reguliuojamų ir administruojamų priemonių visuma, taikoma konkrečiu socialinės rizikos atveju, dažnai vadinama socialinės apsaugos šaka arba sistema².

Lietuvos socialinės apsaugos modelis, taip kaip ir platesne prasme socialinės politikos (gerovės) modelis bendriausia prasme atitinka bismarkinį, korporatyvinį – konservatyvųjį tipą. Jam būdinga socialinių išmokų sistema, priklausanti nuo dirbančiojo buvusio (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų. Jeigu dirbančiojo atlyginimas ir darbo stažas (o tuo pačiu ir įmokos) buvo didesni, tai šis asmuo įgyja teisę į didesnę socialinę išmoką socialinės rizikos pasireiškimo atveju³.

Mūsų šalyje, kaip ir daugelyje Europos valstybių visuomenė vis „senėja“. Gimstamumas yra ganėtinai žemas, todėl valstybės, tame tarpe ir Lietuva bando skatinti žmones susilaukti vaikų ir taip gerinti šalies demografinę padėtį. Didžioji dalis gyventojų sutiktų su pasakymu, jog turėti šeimą ir vaikų yra lyg ir privaloma, tokia yra nusistovėjusi šalies šeimos koncepcija: susituokę vyras ir moteris, turintys vaikų. Tačiau auginti vaikus, tai didžiulė atsakomybė, taip pat ir nemažos išlaidos. Nepaisant to, kokie yra pagrindiniai valstybės senėjimo faktoriai, valstybė turėtų remti šeimas, kurios augina vaikus. Valstybė remdama šeimas, o konkrečiai vaikus, tarsi sumoka duoklę už tai, jog ateityje, šie vaikai mokės mokesčius ir išlaikys vyresnius, sergančius, neįgalius bei nepasiturinčius visuomenės narius.

Pastebima, jog socialinės apsaugos tema yra nagrinėjama pakankamai plačiai. Nemažai kalbama apie atskiras socialinio draudimo rūšis, tiriama kokį poveikį asmenų grupėms daro tam tikri socialinės apsaugos sistemos pasikeitimai. Nemažai kalbama ir apie socialinės apsaugos problemas šeimoms, kurios augina vaikus, tiriamas socialinės paramos poreikis nepasiturinčioms, socialinės rizikos šeimoms. Šis darbas originalus tuo, jog jame analizuojama ne tik Lietuvos valstybės socialinė sistema, tačiau bus lyginama ir užsienio

---

² BITINAS, Audrius; TARTILAS, Juozapas; ir LITVAITIENĖ, Jovita. Socialinės apsaugos teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011, 9 psl.

³ GUOGIS, Arvydas. Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. Socialinis darbas. 2008, 27 psl.

šalių praktika, bandant nustatyti, kokioje pozicijoje, pagal socialinės apsaugos sistemos veikimą ir įgyvendinimą yra Lietuva, palyginus Europos mastu.

Besivystant socialinės apsaugos sistemai, atsirandant naujovėms, labai svarbu užtikrinti tinkamą socialinės apsaugos lygį, valstybės parama skatinti žmones auginti vaikus ir motyvuoti juos, užtikrinti tinkamas sąlygas vaikų auginimui, kompensuoti dėl vaikų gimdymo ir auginimo prarastas pajamas, padėti sumažinti papildomas išlaidas atsirandančias gimus vaikui. Lietuvoje, jau kurį laiką bandoma sukurti efektyvią sistemą, kuri užtikrintų tinkamas socialines garantijas tėvams, auginantiems vaikus. Šiame darbe ir bus nagrinėjama kokios problemos kyla, bandant užtikrinti šeimų, auginančių vaikus socialinę apsaugą.

Valstybinę šeimų ir vaikų rėmimo sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų mokamos išmokos bei nepasiturintiems gyventojams teikiama parama įvertinus jų turtą ir pajamas. Šiame darbe daugiausiai bus nagrinėjama valstybės skiriama parama dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus, paliečiant ir nepasiturinčių šeimų, kurios augina vaikus ir neišgali pasirūpinti jais pačios socialinę apsaugą. Žinoma, gerinant nepasiturinčių šeimų, auginančių vaikus, gyvenimo kokybę, svarbu ne tik tiesioginės valstybės skiriamos piniginės lėšos, bet ir kitokio pobūdžio parama.

Šio darbo objektas yra šeimų, kurios augina tiek sveikus, tiek neįgalius vaikus, socialinės apsaugos problemos.

Darbo tikslas – išanalizuoti šeimų, turinčių vaikų, socialinės apsaugos problemas ir perspektyvas Lietuvoje.

Siekiant įgyvendinti nustatytą magistrinio darbo tikslą, buvo išskelti šie uždaviniai:

1. atskleisti socialinės apsaugos svarbą šeimoms, auginančioms vaikus;
2. ištirti garantijas, taikomas dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus ir jų atitikimą bendriesiems tarptautiniams standartams;
3. išanalizuoti universalią socialinę paramą teikiamą šeimoms ir iš jos kylančias problemas;
4. atskleisti problemas, atsirandančias teikiant socialinę apsaugą šeimoms, turinčioms specialiųjų poreikių.

Atliekant tyrimą buvo naudotas aprašomasis metodas atskleidžiant valstybės socialinės apsaugos sistemos reguliavimą, analizės metodas aiškinant teisės normų turinį ir pateikiant išvadas ir lyginamasis tyrimo metodas, naudojamas vertinant užsienio šalių socialinės apsaugos sistemą.

Darbą sudaro keturios dalys. Pirmoje dalyje išskirti svarbiausi socialinės apsaugos bruožai, aptarti svarbiausi šaltiniai, nustatantys pagrindinius socialinės apsaugos principus ir sistemą, atskleista socialinės apsaugos svarba šeimoms, auginančioms vaikus. Antroje darbo dalyje, siekiant ištirti garantijas, taikomas dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus Lietuvoje, ir jų atitikimą tarptautiniams bendriesiems standartams, nagrinėjami pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys motinystės ir tėvystės socialines garantijas. Trečioje darbo dalyje analizuojamos universalios garantijos ir parama šeimoms, auginančioms vaikus, pristatomos pagrindinės problemos. Ketvirtoje dalyje aptariamos specialiųjų poreikių turinčių šeimų socialinės apsaugos garantijos, atskleidžiamos pagrindinės problemos jų reguliavime.

Rengiant darbą buvo nagrinėjami pagrindiniai nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, tokie kaip Lietuvos Respublikos Konstitucija, Darbo kodeksas, Europos socialinė chartija (pataisyta), Europos socialinės apsaugos kodeksas ir jo pataisytas leidimas. Analizuojamos mokslinės monografijos ir straipsniai, reglamentuojantys šeimoms socialines garantijas. Užsienio valstybių socialinių išmokų palyginimui naudojamos naudojami Tarptautinės socialinės apsaugos sistemos MISSOC duomenys.

1. Socialinės apsaugos svarba šeimoms, auginančioms vaikus

Kiekviena valstybė yra įsipareigojusi apsaugoti savo piliečius, vesti tokią valstybės politiką, kad būtų užtikrinti pagrindiniai piliečių gerovės principai ir įgyvendinti idealai. Valstybei tenka rūpintis savo piliečiais senatvės, ligos, nedarbingumo, nepritekliaus ir kitais atvejais, kuomet piliečiai, dėl laikinų ar pastovesnių aplinkybių negali užsitikrinti pajamų, kurios garantuotų jiems normalų pragyvenimo lygį ir savęs išlaikymą. Tokiu atveju yra labai svarbus tinkamas ir sklandus valstybės socialinės apsaugos sistemos veikimas. Išskirtinai svarbu yra valstybėje užtikrinti tinkamą socialinę apsaugą tam tikroms socialinės rizikos sritims, viena kurių yra šeimos, auginančios vaikus. Šeima, kaip socialinis vienetas labai svarbų vaidmenį vaidina ne tik Lietuvoje, bet ir kitos Europos šalyse. Stengiamasi socialinę apsaugą sureguliuoti taip, kad šeimose, kuriose auga vaikai, būtų patenkinti visi būtinieji poreikiai. Kalbant apie teisės aktus, kurie reguliuoja šeimų socialinę apsaugą, kaip vieną iš pagrindinių Europos Sąjungos teisės šaltinių svarbu paminėti Europos socialinę chartiją (pataisyta)⁴(toliau – Chartija), kurią pasirašiusios ir patvirtinusios valstybės, tame tarpe ir Lietuva⁵, prisiėmė įsipareigojimą sudaryti sąlygas, kuriomis būtų galima veiksmingai įgyvendinti ir užtikrinti Chartijoje įtvirtintas socialinės apsaugos teises ir principus. Kaip jau minėta, šiame darbe socialinės garantijos analizuojamos kaip skiriamos dirbantiems asmenims ir skiriamos šeimoms, kaip socialiniam vienetui, todėl ir Chartijoje įtvirtintos teisės ir principai bus analizuojami atitinkamai. Svarbu paminėti, kad Chartijoje įtvirtintos teisės daugiausiai nukreiptos į dirbančius asmenis, kurie turi teisę į valstybės skiriamą paramą todėl, kad moka tam tikrus, valstybės nustatytus mokesčius ir socialinio draudimo įmokas.

Chartijoje užtikrintos garantijos, kurių, Chartijos šalys įsipareigojo laikytis, susijusios su dirbančių asmenų, turinčių vaikų, socialine apsauga yra:

1. 8 straipsnis. Dirbančių moterų teisė į motinystės apsaugą. Siekiant veiksmingai įgyvendinti šią teisę, įsipareigojama suteikti moterims mokamas, ne trumpesnes kaip 14 savaičių trukmės atostogas, arba pakankamą aprūpinimą iš valstybės lėšų; laikyti neteisėtu darbdavio išankstinį įspėjimą apie atleidimą laikotarpiu nuo tada kai moteris praneša kad yra nėščia iki motinystės atostogų pabaigos; užtikrinti žindančioms moterims pertraukas darbo metu; reglamentuoti nėščių, nesenai

---

⁴Europos socialinė chartija (pataisyta). Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704.

⁵Lietuva Chartiją pasirašė 1997 m., ratifikavo – 2001 m., 86 iš 98 punktų.

gimdžiusių ir žindančių moterų darbą nakties metu; uždrausti skirti nėščias ar žindančias moteris dirbti darbus, kurie yra netinkami, dėl to kad yra pavojingi sveikatai arba sunkūs, imtis reikiamų priemonių apsaugoti tokių moterų teisę į darbą;

2. 16 straipsnis. Pareigų šeimai turinčių darbuotojų teisė į lygias galimybes ir vienodą padėtį. Siekiant veiksmingai užtikrinti šeimas turinčių darbuotojų teisę į lygias galimybes ir vienodą padėtį tarp kitų darbuotojų, įsipareigojama imtis reikiamų priemonių, kurios leistų šeimai pareigų turintiems darbuotojams įsidarbinti ir dirbti, taip pat grįžti į darbą po pertraukos, atsižvelgti į jų darbo sąlygų ir socialinės apsaugos poreikius, plėtoti ir remti valstybines ir privačias paslaugas, ypač dieninės globos ir kitas vaikų priežiūros paslaugas; suteikti galimybę bet kuriam iš tėvų, pasibaigus nėštumo ir gimdymo atostogoms, gauti atostogas vaiko priežiūrai; užtikrinti, kad pareigos šeimai netaptų svarbia priežastimi nutraukti darbo sutartį.

Chartijoje, taip pat užtikrinamos ir tam tikros universaliosios garantijos taikomos šeimai, kaip socialiniam vienetui. Užtikrinama vaikų ir paauglių apsauga, darbo santykiuose, įsipareigojama įgyvendinti vaikų ir paauglių teisę į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą, užtikrinant tinkamą vaikų priežiūrą, nemokamą pradinį ir vidurinį išsilavinimą, mokymąsi ir lavinimą, apsaugą nuo apleidimo, smurto ir išnaudojimo. Siekiant užtikrinti visapusišką šeimos, kaip pagrindinės visuomenės ląstelės vystymąsi, Chartijos šalys įsipareigoja prisidėti prie šeimos gyvenimo ekonominės, teisinės ir socialinės apsaugos tokiomis priemonėmis kaip socialinės ir šeimos pašalpos, palanki valstybės mokesčių politika, šeimos aprūpinimas būstu, lengvatos jaunavedžiams ir kitomis reikiamomis priemonėmis.

Lietuva, kaip pasirašiusi ir ratifikavusi Chartiją valstybė, taip pat turi užtikrinti socialinę apsaugą savo piliečiams. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje⁶ (toliau – Konstitucija) įtvirtinta, jog šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą. Dirbančioms motinoms įstatymas numato mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, palankias darbo sąlygas ir kitas lengvatas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau - Konstitucinis teismas) yra konstatavęs, jog šiomis nuostatomis išreiškiamas valstybės įsipareigojimas įstatymais ir kitais teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta, kad šeima, motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos

---

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.

ir saugomos. Aiškindamas iš Konstitucijos kylančią valstybės priedermę kurti šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei palankią aplinką, Konstitucinis Teismas, be kita ko, yra konstatavęs, kad nepilnamečių vaikų turinčioms šeimoms, atsižvelgiant į jų poreikius ir visuomenės bei valstybės išgales, gali būti teikiama tam tikra parama, taip pat kad šioje srityje įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius socialinius, demografinius, ekonominius veiksnius, inter alia valstybės materialines ir finansines galimybes, turi plačią diskreciją pasirinkti konkrečias apsaugos ir paramos priemones⁷. Matyti, jog Konstitucijoje įtvirtintos pamatinės valstybės socialinės apsaugos normos, garantuoja socialinę apsaugą dirbančioms motinoms, šeimoms, kurios augina vaikus. Vadovaujantis šiomis normomis ir yra sukurta valstybės socialinės apsaugos sistema.

Socialinės apsaugos sistemą Lietuvoje sudaro dvi socialinės apsaugos formos – tai socialinis draudimas ir socialinė parama. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatyme⁸ (toliau – Socialinio draudimo įstatymas) nustatyta, kad valstybinis socialinis draudimas yra socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos. Pagrindinės socialinio draudimo rūšys yra:

1. pensijų socialinis draudimas;
2. ligos ir motinystės socialinis draudimas;
3. nedarbo socialinis draudimas;
4. nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas;
5. sveikatos draudimas

Socialinis draudimas, tai ta socialinės apsaugos forma, kai asmenims, kurie turi teisę gauti valstybės pašalpą už prarastas pajamas, ji yra mokama atsižvelgiant į asmenų turėtas draudžiamąsias pajamas ir įmokėtas socialinio draudimo įmokas iki įvykio, už kurį turėtų būti mokama pašalpa atsiradimo.

Kita socialinės apsaugos forma yra socialinė parama. Socialinė parama – tai parama skiriama asmenims, kurie negauna socialinio draudimo išmokų, ir kurie, savo gaunamomis pajamomis (arba jų negaudami) negali užsitikrinti tinkamo pragyvenimo lygio. Socialinė parama gali būti teikiama tiek piniginėmis lėšomis, tiek „natūra“, tai yra šalpa daiktais, maisto produktais. Vienas pagrindinių socialinės paramos uždavinių yra padėti patenkinti

---

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, tarnybos Lietuvos Respublikos maitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2012, Nr. 26-1200.

⁸ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 171 – 6295.

pagrindinius ir būtiniausius poreikius tokiems žmonėms, kurių pajamos yra nepakankamos, ir galimybės pasirūpinti savimi yra ribotos. Skiriant socialinės paramos pašalpą, svarbu įvertinti atitinkamo asmens, kuriam skiriama pašalpa „tinkamumą“, tai yra, tikrinamos jo gaunamos pajamos, tam, kad įsitikinti, ar jo galimybės su gaunamomis pajamomis pasirūpinti savimi ir savo šeima iš tiesų yra ribotos. Tačiau, priešingai nei socialiniame draudime, šiuo atveju gaunama išmoka nepriklauso nuo mokamų socialinio draudimo įmokų, lemiamas kriterijus yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Vyriausybės) nustatyto minimalaus pragyvenimo lygio suma tenkanti asmeniui. Taigi, valstybės parama yra reikalinga tiek asmenims, kurie dėl tam tikrų veiksnių (ligos, nėštumo ir kt.) tik laikinai praranda pajamas, tiek asmenims, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių negali patys užsitikrinti savo ir savo šeimos normalaus pragyvenimo lygio.

Apibendrinant, reikėtų pažymėti, kad Chartijoje įtvirtintos teisės ir tam tikri reikalavimai Chartiją pasirašiusioms valstybėms organizuoti nacionalinę socialinę apsaugą taip, kad būtų tinkamai užtikrintos vienos pažeidžiamiausių grupių – šeimų, auginančių vaikus – teisės, suteiktos tam tikros garantijos ir apsauga nėščioms, neseniai pagimdžiusioms ir krūtimi žindančioms moterims, taip pat užtikrinta apsauga šeimų, kuriose auga vaikai, asmenų, auginančių vaikus lygios galimybės ir papildomos garantijos, padedančios derinti šeimą ir darbą. Lietuva, kurdama socialinės apsaugos sistemą pasirinko tokią formą, kad būtų užtikrintos tiek dirbančių asmenų, mokančių socialinio draudimo įmokas apsauga laikino pajamų praradimo metu, tiek asmenų, kurie nemoka socialinio draudimo įmokų, tačiau jiems taip pat labai reikalinga valstybės parama, tam, kad galėtų išgyventi. Taigi teigtina, kad valstybė savo socialinę apsaugą sukūrė ir toliau tobulina taip, kad kuo geriau būtų užtikrintos pažeidžiamiausių asmenų grupių teisės ir interesai.

2. Garantijos dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus

2.1. Bendrieji tarptautiniai ir Europos Sąjungos standartai

Kalbant apie bendruosius tarptautinius ir Europos Sąjungos standartus socialinės apsaugos srityje, o konkrečiai dirbančių asmenų, auginančių vaikus atžvilgiu, išskirtini keli tarptautiniai dokumentai: tai 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksas⁹ (toliau Socialinės apsaugos kodeksas) ir 1990 m. pataisytas jo leidimas¹⁰ (toliau – Socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas)), 1992 m. spalio 19 d. Europos bendrijų tarybos direktyva 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo¹¹ (toliau – Direktyva 92/85/EEB), Tarptautinės darbo organizacijos (toliau – TDO) konvencija dėl minimalių socialinės apsaugos standartų (Nr. 102)¹² (toliau – Konvencija Nr. 102) ir Konvencija dėl 1952 m. motinystės apsaugos konvencijos (su pakeitimais) pakeitimo (Nr. 183)¹³ (toliau – Konvencija Nr. 183). Šie dokumentai yra vieni pagrindinių, kurių laikytis privalo prie dokumentų prisijungusios ir juos ratifikavusios valstybės ir kurių nustatytų principų, valstybės turi laikytis ir pagal juos kurti savo socialines sistemas.

Minėti tarptautiniai dokumentai bus nagrinėjami ir lyginami, atsižvelgiant į keletą kriterijų. Lyginamos minėtų dokumentų nuostatos, užtikrinančios motinystės atostogas.

---

⁹ Europos socialinės apsaugos kodeksas (ETS Nr. 048) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/048>>

¹⁰ Europos socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas) (ETS Nr. 139) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/139>>

¹¹ 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyva 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo (dešimtoji atskira direktyva, kaip numatyta direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje)[interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992L0085>>

¹² Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 102 dėl minimalių socialinės apsaugos standartų [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312247>

¹³ Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 183 dėl 1952 m. motinystės apsaugos konvencijos (su pakeitimais) pakeitimo. Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr. 49-2162

1 lentelė. Motinystės atostogos

	Konvencija Nr. 102	Socialinės apsaugos kodeksas	Socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas)	Direktyva 92/85/EEB	Konvencija Nr. 183
Atostogų trukmė	Išmoka mokama ne ilgiau kaip 12 sav., nebent pagal nacionalinius įstatymus reikalaujama ar leidžiama ilgesnė trukmė	Išmoka mokama ne ilgiau kaip 12 sav., nebent pagal nacionalinius įstatymus reikalaujama ar leidžiama ilgesnė trukmė	14 sav., nebent pagal nacionalinius įstatymus reikalaujama ar leidžiama ilgesnė trukmė	Ne mažiau 14 sav. Bent 2 sav. atostogos prieš gimdymą ir (arba) po gimdymo.	Ne trumpesnės kaip 14 sav. Iš jų, privalomos 6 sav. po vaiko gimimo. Atostogų iki gimdymo dalis gali būti pratęsta., taip pat dėl komplikacijų.
Išmokos dydis	Ne mažiau 45% ankstesnio išmokos gavėjo darbo užmokesčio	Mažiausiai 45% ankstesnio išmokos gavėjo darbo užmokesčio	Ne mažiau 50% ankstesnio išmokos gavėjo darbo užmokesčio	Pašalpos dydis turi užtikrinti lygiavertes pajamas toms, kurias darbuotoja gautų nutraukusi darbinę veiklą dėl su sveikata susijusių priežasčių.	Negali būti mažesnis kaip 2/3 buvusio uždarbio. Jei valstybės ekonomika ir socialinė apsaugos sistema nepakankamai išplėtota, gali mokėti ne mažesnę tarifą nei ligos ar laikino nedarbingumo atveju.
Reikalingas darbo stažas	Stažas, koks yra būtinas norint išvengti piktnaudžiavimo	Stažas, koks yra būtinas norint išvengti piktnaudžiavimo	Stažas, koks yra būtinas norint išvengti	Negalima reikalauti ilgesnio, nei 12 mėn. prieš	Nustato nacionaliniai įstatymai.

			piktnaudžiavi mo	numatytą gimdymo datą.	
Papildomos garantijos	Išmoka užtikrinama ir saugotinų asmenų grupei priklausančio vyro žmonai, jeigu vyras įgijo stažą	Išmoka užtikrinama ir saugotinų asmenų grupei priklausančio vyro žmonai, jeigu vyras įgijo stažą	Išmoka užtikrinama ir saugotinų asmenų grupei priklausančio vyro žmonai, jeigu vyras įgijo stažą	Turi turėti teisę būti išleistos darbo metu lankytis apžiūrose, neprarandant darbo užmokesčio, jei apžiūros turi vykti darbo valandomis.	Jeigu neatitinka sąlygų piniginei išmokai gauti, turi teisę į pakankamas išmokas iš socialinės paramos fondų, atlikus reikalingą materialinės padėties patikrinimą.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis minėtais tarptautiniais ir Europos Sąjungos dokumentais.

Kaip matoma lentelėje, išskirtos pagrindinės kiekvieno nagrinėjamo tarptautinio šaltinio nuostatos apibūdinančios motinystės atostogų trukmę, išmokos dydį, išmokai gauti reikalingą darbo stažą ir papildomas garantijas. Pirmiausia, aptariant lentelės rezultatus, paminėtina, kad visuose nagrinėjamuose dokumentuose yra įtvirtintos nuostatos, reguliuojančios dirbančios moters teisę į motinystės atostogas, tačiau, tam tikri dokumentai šią teisę reguliuoja išsamiau. Dokumentai lentelėje surašyti pagal jų chronologinę seką, tai yra, pagal pasirašymo datą. Daugiausia panašumų motinystės atostogų reguliavime galima įžvelgti tarp Konvencijos Nr. 102, Socialinės apsaugos kodekso ir Socialinės apsaugos kodekso (pataisyto). Tiek Konvencija Nr. 102, tiek Socialinės apsaugos kodeksas numato minimalius socialinės apsaugos standartus. Svarbu paminėti, kad pirminis, nagrinėjamas Socialinės apsaugos kodeksas buvo išleistas 1964 metais, vėliau, 1990 metais, siekiant patobulinti ir padaryti socialinės apsaugos minimaliuosius standartus lankstesniais, buvo išleistas pataisytas Europos socialinės apsaugos kodeksas. A. Bitinas pabrėžia, jog 1964 m. Socialinės apsaugos kodeksas yra svarbus ne tik Europos Tarybos, bet ir visos ES mastu, nes ES neturi tokio dokumento, privalomai nustatančio minimalius socialinės apsaugos

standartus ar garantuojančio teisę į socialinį draudimą¹⁴. Kalbant apie šių dokumentų taikymą Lietuvoje, svarbu paminėti, jog Lietuva nėra ratifikavusi Konvencijos Nr. 102, yra pasirašiusi 1964 metų Socialinės apsaugos kodeksą, tačiau nepasirašiusi 1990 metų Pataisyto Europos socialinės apsaugos kodekso ir nei vieno jų nėra ratifikavusi. Ratifikuota yra Konvencija Nr. 183, taip pat, į nacionalinę teisę yra perkelta Direktyva 92/85/EEB.

Kaip jau minėta, daugiausia panašumų motinystės atostogų reguliavime matyti Konvencijoje Nr. 102 ir Socialinės apsaugos kodekse bei Socialinės apsaugos kodekse (pataisytame). Dokumentuose numatyta, kad atlygio už darbą, laikinojo netekimo atveju, mokama periodinė motinystės išmoka gali būti mokama ne ilgiau kaip 12 savaičių, nebent nacionaliniuose teisės aktuose yra reikalaujama arba leidžiama darbe nebūti ilgesnį laiką. Tik Socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas), skirtingai nei pirminis, numato ilgesnį, 14 savaičių trukmės atostogų terminą. Direktyvoje 92/85/EEB ir Konvencijoje Nr. 183 numatytos ne trumpesnės, nei 14 savaičių trukmės atostogos ir galimybė nacionalinės teisės aktais jas pratęsti. Galima teigti, jog pirmuosiuose dokumentuose buvo nustatyta blogesnė padėtis moteriai, trumpesnė atostogų trukmė, todėl vėlesniuose dokumentuose ji yra pratęsta. Tačiau, svarbu nepamiršti, jog tiek Konvencija Nr. 102, tiek Socialinės apsaugos kodeksas numato tik minimalius standartus, todėl ir juose numatytą motinystės atostogų trukmę reikėtų vertinti kaip minimalią apsaugą nėščiai moteriai.

Kitas svarbus aspektas, pagal kurį lyginami nagrinėjami dokumentai yra nustatomas motinystės atostogų išmokų dydis. Konvencija Nr. 102, Socialinės apsaugos kodeksas ir Socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas), palieka plačią diskreciją valstybėms taikyti minėtas nuostatas, kadangi jos nėra pakankamai tikslios. Dokumentuose numatyta, jog išmoka, kuri išmokama per visą draudžiamąjį įvykio laikotarpį turi siekti ne mažiau kaip 45% ankstesnio išmokos gavėjo darbo užmokesčio. Tačiau Socialinės apsaugos kodekse (pataisytame) šis procentas yra šiek tiek padidinamas ir nustatoma, jog išmoka turi būti ne mažesnė kaip 50% ankstesnio išmokos gavėjo darbo užmokesčio. Direktyvoje 92/85/EEB taip pat nėra tiksliai nustatytos sumos, kokia išmoka turėtų būti, paminėta tik tiek, jog pašalpos dydis turi užtikrinti lygiavertes pajamas toms, kurias darbuotoja gautų nutraukusi darbinę veiklą dėl su sveikata susijusių priežasčių. Labai panaši nuostata įtvirtinta ir Konvencijoje Nr. 183, kurioje pažymima, kad jeigu išmokos dydis skaičiuojamas atsižvelgiant į buvusį darbą - negali būti mažesnis kaip 2/3 buvusio uždarbio. Tačiau, jei valstybės ekonomika ir socialinės apsaugos sistema nepakankamai išplėtoti, gali mokėti ne mažesnę tarifą nei ligos ar laikino nedarbingumo atveju. Darytina išvada, kad tiek pagal

---

¹⁴BITINAS, Audrius; USONIS, Justinas. "Flexicurity" teisinis reguliavimas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2013, 181 psl.

minimalius standartus, tiek pagal labiau sureguliuotą sistemą, motinystės išmoka, neturėtų būti mažesnė, nei pašalpa gaunama ligos ar laikino nedarbingumo atveju.

Nagrinėjant numatomą reikalingą socialinio draudimo stažą, motinystės pašalpai gauti, paminėtina, kad Konvencija Nr. 102 ir Socialinės apsaugos kodeksas bei Socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas), numato, kad išmoka mokama moteriai, kuri įgijo stažą, koks yra būtinas norint išvengti piktnaudžiavimo. Direktyvoje 92/85/EEB, nurodyta, kad nacionalinėje teisėje gali būti nustatyta sąlyga atitikti valstybės nustatytus socialinio draudimo reikalavimus, tačiau negalima reikalauti ilgesnio, kaip 12 mėnesių įdarbinimo prieš numatytą gimdymo datą. Ne daug kuo skiriasi ir Konvencijoje Nr. 183 įtvirtinta nuostata, kad darbo stažas nustatomas ir išmokos skiriamos pagal nacionalinius įstatymus. Išmoka turi būti tokio dydžio, kad užtikrintų reikiamą moters ir vaiko sveikatos būklę ir tinkamą gyvenimo lygį. Išmokos skiriamos per valstybės privalomojo socialinio draudimo ar viešuosius fondus arba nacionalinės teisės nustatytu būdu. Tai parodo, kad nacionalinė teisė, turi galimybę reguliuoti savo valstybės socialinės apsaugos sistemą, pagal kiekvienos valstybės galimybes. Valstybei yra paliekama diskrecija pačiai nustatyti, koks stažas yra pakankamas ir būtinas, kad būtų išvengta piktnaudžiavimo.

Paskutinis kriterijus, pagal kurį lyginami dokumentai yra, dokumentuose įtvirtintos papildomos garantijos nėščioms moterims. Tiek Konvencija Nr. 102, tiek Socialinės apsaugos kodeksas ir Socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas) numato vienodą papildomą garantiją – tai garantija, jog motinystės išmoka užtikrinama ir saugotinių asmenų grupei priklausančio vyro žmonai, jeigu vyras įgijo stažą. Ši nuostata, galėtų reikšti, jog nebūtinai pati moteris turėtų turėti tam tikrą reikalaujamą stažą išmokai gauti, pagrindu galėtų būti ir jos vyro mokamos mokesčių įmokos. Direktyvoje 92/85/EEB įtvirtinta, jog nėščia moteris turi turėti teisę būti išleista darbo metu lankytis apžiūrose pas gydytojus, neprarandant darbo užmokesčio, jei apžiūros turi vykti darbo valandomis, o Konvencijoje Nr. 183 užtikrinama, kad jeigu moteris neatitinka sąlygų piniginei išmokai gauti, ji turi teisę į pakankamas išmokas iš socialinės paramos fondų, atlikus reikalingą paramai gauti materialinės padėties patikrinimą. Šios papildomos garantijos užtikrina nėščiai moteriai didesnę apsaugą tuo laikotarpiu, kuomet moteris yra socialinės rizikos situacijoje.

Darytina išvada, jog tiek Konvencija Nr. 102, tiek Socialinės apsaugos kodeksas ir jo pataisytas leidimas, numato tik minimalius standartus, kuriuos turėtų užtikrinti valstybė, nėščioms moterims, jų motinystės atostogų metu. Galima teigti, jog griežčiausiai ir labiausiai sureguliuota motinystės atostogų sistema yra pagal Konvenciją Nr. 183, kurioje pakankamai konkrečiai numatytos tam tikros sąlygos, kurių valstybės turi laikytis, norint užtikrinti veiksmingą, moterų socialinę apsaugą motinystės atostogų metu. Kita vertus,

pagal visų nagrinėtų dokumentų turinį matoma, jog valstybėms paliekama pakankamai nemaža diskrecija užtikrinti tinkamą ir sklandų socialinės apsaugos vykdymą tiek motinystės atostogų klausimu, tiek kitais, socialinės apsaugos klausimais.

2.2.Ligos ir motinystės socialiniame draudime nustatytos garantijos

Valstybė vaiko gimimą laiko socialinės rizikos atsiradimu, kadangi vaiko gimimas siejamas su papildomų išlaidų ir kitų faktorių atsiradimu, todėl šeimoms, auginančioms vaikus, mokamos pašalpos, bandant padėti sukontroliuoti jų išlaidų padidėjimą ir laikiną pajamų praradimą. Kalbant apie socialinio draudimo naudą dirbantiems asmenims, turintiems vaikų, reikėtų išskirti tėvystės ir motinystės pašalpas, kurios, kaip ir kitos socialinio draudimo pašalpos yra mokamos priklausomai nuo asmens pajamų ir socialinio draudimo įmokų. Pagrindinis įstatymas, reguliuojantis tėvystės ir motinystės pašalpų mokėjimą yra Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas¹⁵ (toliau – Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas). Pašalpos gavėjas šiame įstatyme nurodytas, kaip fizinis asmuo, kuris turi teisę gauti įstatymų nustatytas ligos, profesinės rehabilitacijos, motinystės, tėvystės ar motinystės (tėvystės) pašalpas. Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme aiškiai ir konkrečiai įvardijama, kokie asmenys draudžiami šiuo draudimu, kokie asmenys turi teisę gauti ligos, profesinės rehabilitacijos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpas, kokio dydžio pašalpos mokamos ir kitas sąlygas.

Konstitucinis Teismas 2012 m. vasario 27 d. nutarime¹⁶, aiškindamas Konstitucijos 39 straipsnio 2 dalį, yra pabrėžęs, kad:

– Konstitucijos 39 straipsnio 2 dalyje *inter alia* yra nustatyta konstitucinė mokamų atostogų iki gimdymo ir po jo garantija;

– Konstitucijos 39 straipsnio 2 dalyje *inter alia* yra nustatyta konstitucinė mokamų atostogų iki gimdymo ir po jo garantija dirbančioms motinoms atsižvelgiant į ypatingą moterų būklę ir sveikatos apsaugos poreikį tam tikrą laiką iki gimdymo ir po jo bei ypatingą motinos ir vaiko ryšį tam tikrą laiką po gimdymo;

---

¹⁵Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 111 – 3574.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2012, Nr. 26-1200.

– šios konstitucinės garantijos tikslas – užtikrinti nėščios ir pagimdžiusios moters fiziologinės būklės apsaugą, ypatingą motinos ir vaiko ryšį pirmosiomis jo gyvenimo savaitėmis, sudarius galimybę dirbančiai moteriai tam tikrą pagrįstą laiką iki gimdymo ir po jo atsitraukti nuo darbinės (profesinės) veiklos; atsižvelgiant į šią konstitucinę paskirtį, dirbančių motinų mokamos atostogos iki gimdymo ir po jo yra specifinis konstitucinis motinystės ir vaikystės apsaugos institutas;

– įstatymų leidėjas, reguliuodamas teisės į Konstitucijos 39 straipsnio 2 dalyje dirbančioms motinoms tam tikrą pagrįstą laiką iki gimdymo ir po jo garantuojamas mokamas atostogas įgyvendinimą ir atsižvelgdamas į konstitucinę jų paskirtį, paisydamas kitų Konstitucijos normų ir principų, inter alia konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, protingumo, lygiateisiškumo imperatyvų, privalo nustatyti inter alia šių atostogų suteikimo sąlygas, pagrįstą (minimalią ir maksimalią) šių atostogų trukmę, taip pat tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį atostogų metu būtų užtikrintas išmokų, kurių dydis atitiktų per protingą laikotarpį iki atostogų gauto atlyginimo vidurkį, mokėjimas;

– įstatymų leidėjas turi diskreciją pasirinkti, iš kokių šaltinių bus apmokamos dirbančių motinų atostogos iki gimdymo ir po jo: šios atostogos inter alia gali būti finansuojamos valstybės biudžeto lėšomis, taip pat gali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį šių atostogų apmokėjimas būtų grindžiamas socialiniu draudimu, arba gali būti pasirenkamas dar kitoks jų finansavimo modelis. Taigi, kaip jau minėta, įstatymų leidėjas reguliuoja motinystės atostogų trukmę ir skyrimą, skiriamos pašalpos mokėjimo tvarką, siedamas šios pašalpos rūšį su socialiniu draudimu.

Pagal šiuo metu galiojantį Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, moteris, esanti nėščia, turi teisę gauti motinystės pašalpą, kurią valstybė jai moka tuo atveju, jei ji atitinka tam tikrus, įstatyme numatytus kriterijus.

Nėštumas. Moteris, nėštumo ir gimdymo atostogomis gali pasinaudoti nuo 30 ar daugiau nėštumo savaičių. Tokiu atveju, motinystės pašalpa mokama už 126 kalendorines dienas (18 savaičių). Komplikuoto gimdymo atveju ir kai gimsta daugiau negu vienas vaikas, pašalpa mokama papildomai už 14 kalendorinių dienų (2 savaites). Moterims, kurios iki gimdymo datos (suėjus 30 ir daugiau nėštumo savaičių) nepasinaudojo teise į nėštumo ir gimdymo atostogas, motinystės pašalpa mokama už 56 kalendorines dienas (8 savaites) po gimdymo, komplikuoto gimdymo ar gimus daugiau vaikų, mokama už 70 kalendorinių dienų (10 savaičių).

Socialinio draudimo stažas. Tam, kad moteris gautų dalies, dėl nėštumo ir gimdymo, prarastų pajamų kompensavimą, ji turi turėti Ligos ir motinystės įstatyme numatytą, ne trumpesnę kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio

draudimo stažą, skaičiuojamą iki atostogų pradžios. Yra nustatytos ir tam tikros išimtys moterims, kurios neturi reikalaujamo 12 mėnesių stažo: nėščia moteris turi teisę gauti motinystės pašalpą tuomet, kai ji yra iki 26 metų amžiaus ir mokėsi pagal bendrojo ugdymo programą ar pagal profesinio mokymo programą bei studijavo aukštosiose mokyklose pagal dieninės arba nuolatinės formos studijų programas, jeigu nėštumo ir gimdymo atostogos suteikiamos per 12 mėnesių nuo bendrojo ugdymo programos, profesinio mokymo programos arba aukštojo mokslo studijų programos baigimo (pagal mokymosi ir (ar) kvalifikacijos pasiekimus įteisinantį dokumentą). Teisę gauti motinystės pašalpą nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu taip pat turi pirmaisiais medicinos rezidentūros studijų metais apdraustieji gydytojai rezidentai, kurie neįgijo nustatyto stažo dėl to, kad nurodytais laikotarpiais studijavo aukštosiose mokyklose pagal dieninės arba nuolatinės formos studijų programas ir (arba) studijavo medicinos rezidentūroje, jeigu nėštumo ir gimdymo atostogos suteikiamos per 12 mėnesių nuo medicinos rezidentūros studijų pradžios. Taip pat, privalomai draudžiami ligos ir motinystės socialiniu draudimu, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo¹⁷ (toliau – Socialinio draudimo įstatymas) 4 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodyti asmenys, tai yra krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai, taip pat kariai savanoriai, kiti aktyviojo rezervo kariai, parengtojo rezervo kariai, pašaukti į pratybas, mokymus ar vykdyti tarnybos užduočių, kurie turi teisę gauti motinystės pašalpą, jei pertrauka nuo jų statuso pasikeitimo neviršija 3 mėnesių.

Pašalpos dydis. Valstybė moka 100% moters kompensuojamojo darbo užmokesčio tuo laikotarpiu, kuriuo ji yra nėštumo ir gimdymo atostogose. Tačiau, yra nustatytos tam tikros minimalios ir maksimalios gaunamų išmokų ribos. Pašalpa per mėnesį negali būti mažesnė už nėštumo ir gimdymo atostogų pradžios mėnesį galiojusių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų trečdalį ir didesnė, nei teisės į pašalpą atsiradimo mėnesį galiojusių Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 3,2 dydžio sumos.

Papildomos garantijos. Moteriai, kuri turi nurodytą stažą gauti motinystės pašalpą arba atitinka kitus kriterijus, pagal kuriuos mokėjimas laikomas tinkamu ir kuriai pasibaigė darbo sutartis arba kuri buvo atleista iš tarnybos, motinystės pašalpa mokama bendra nustatyta tvarka. Ši nuostata taip pat taikoma ir kitoms nėštumo ir gimdymo atostogoms, jeigu jos prasideda prieš tai gimusio vaiko auginimo iki 3 metų laikotarpiu. Svarbu paminėti ir tai, jog valstybės socialinio draudimo sistemoje yra numatyta apsauga ir toms moterims, kurios nėra draustos ligos ir motinystės socialiniu draudimu ir negali gauti pašalpos už

---

¹⁷Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 171 – 6295.

nėštumo ir gimdymo atostogas. Tokiu atveju, valstybė remia nėščias moteris Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo¹⁸ (toliau – Išmokų vaikams įstatymas) nustatyta tvarka. Tai yra, nėščiai moteriai, kuri neturi teisės į motinystės pašalpą pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, likus 70 kalendorinių dienų iki numatomos gimdymo datos skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio vienkartinė išmoka. Taigi, matyti, jog minėtame įstatyme yra įtvirtintos visos pagrindinės nuostatos, kuriomis remiantis moteriai yra skiriama motinystės pašalpa. Tačiau pagrindinis klausimas kylantis taikant Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą yra tai, ar šio įstatymo nuostatos atitinka tarptautinius ir Europos Sąjungos teisės aktus, kuriuos Lietuva Respublika yra ratifikavusi, ar užtikrinama tinkama nėščių moterų apsauga. Atsakant į šį klausimą svarbu atkreipti dėmesį į aukščiau aprašytą pasirinktų tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų analizę. Galime lyginti kaip Lietuva įgyvendina Konvenciją Nr. 183 ir Direktyvą 92/85/EEB, kadangi šiuos dokumentus Lietuva atitinkamai ratifikavo ir įgyvendino nacionaliniuose teisės aktuose.

Remiantis aukščiau nurodyta 1 lentelė matyti, jog Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme numatyta motinystės atostogų trukmė 126 kalendorinės dienos ir papildomos 14 kalendorinių dienų, kai gimdymas kompliktuotas arba gimė daugiau nei vienas vaikas, kas atitinkamai yra 18 ir 20 savaičių, atitinka ir net nustato geresnę padėtį nei Konvencijoje Nr. 183 ir Direktyvoje 92/85/EEB numatytos ne mažiau kaip 14 savaičių (98 kalendorinių dienų) trukmės motinystės atostogos. Tačiau, sutinkamai su V. Petrylaite, galima teigti, jog Lietuva nėra tinkamai įgyvendinusi Direktyvos 92/85/EEB nuostatų dėl atostogų privalomumo. Direktyvoje numatytas privalomas minimalus 2 savaičių (14 kalendorinių dienų) motinystės atostogų laikotarpis, apimantis pasirinktą pagal nacionalinę teisę ar praktiką laiką prieš ir (arba) po gimdymo. Privalomas minimalus laikotarpis reiškia, kad moteriai apskritai turi būti draudžiama dirbti bent dviejų savaičių laikotarpiu. Lietuvoje nėra imperatyviai nustatoma minimali privaloma nėštumo ir gimdymo atostogų trukmė. Moteris gali pati apsispręsti, ar naudotis visomis atostogomis ar jų dalimi, ar visiškai jomis nesinaudoti, ir jos sprendimas privalomas darbdaviui. Tačiau Direktyva 92/85/EEB vienareikšmiškai nustato reikalavimą, kad moteriai būtų draudžiama tam tikrą laikotarpį dirbti. Tą patį galima pasakyti ir apie Konvencijos Nr. 183, kurią Lietuva ratifikavo 2003 m., įgyvendinimą. Lietuva atitinka šios konvencijos reikalavimą dėl galimų suteikti atostogų trukmės (Konvencija Nr. 183 nustato 14 savaičių atostogas), tačiau neatitinka reikalavimo dėl dalies atostogų privalomumo. Konvencija Nr. 183 nustato, kad

---

¹⁸Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr.88-3208.

atsižvelgiant į motinos ir vaiko sveikatos apsaugą, motinystės atostogos turi sudaryti privalomos šešių savaičių atostogos po vaiko gimimo, jeigu vyriausybė ir atitinkamos darbdaviams ir darbuotojams atstovaujanti organizacijos valstybės lygiu nėra susitarusios kitaip. Lietuvoje šiuo klausimu joks trišalis susitarimas nebuvo priimtas, todėl akivaizdu, jog Lietuva paskubėjo ratifikuoti Konvenciją neatitinkdama jos reikalavimų¹⁹.

Galime teigti, kad ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas atitinka Direktyvoje 92/85/EEB ir Konvencijoje Nr. 183 numatytus reikalavimus dėl išmokos dydžio ir išmokos skyrimo tvarkos ir nustato geresnę padėtį, nei numatyta Direktyvoje ir Konvencijoje, kadangi motinystės atostogų metu, moteriai yra mokama 100% jos turėto kompensuojamojo darbo užmokesčio sumos. Tai nepažeidžia moters teisės gauti lygiavertes pajamas toms, kurias moteris gautų nutraukusi darbinę veiklą dėl su sveikata susijusių priežasčių²⁰ ir užtikrina reikiamą moters ir vaiko sveikatos būklę ir tinkamą gyvenimo lygį, taip pat nepažeidžia nuostatos, kad motinystės pašalpa turi būti skiriama iš privalomojo socialinio draudimo fondų. Matyti, kad motinystės atostogų reguliavimas Lietuvoje didžiąja dalimi atitinka priimtus įsipareigojimus pagal Europos Sąjungos teisės aktus, tačiau yra ir reguliavimo spragų. Maksimalių motinystės pašalpos išmokų klausimu visai neseniai pasisakė Konstitucinis teismas. 2016 m. kovo 15 d. nutarime dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai²¹, Konstitucinis teismas išaiškino ir pripažino, jog Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalis, tiek, kiek joje nustatyta, kad maksimalus kompensuojamasis uždarbis motinystės pašalpai apskaičiuoti negali viršyti teisės į ją atsiradimo mėnesį galiojusių Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 3,2 dydžio sumos, įstatymuose neįtvirtinus per nustatytą laikotarpį iki nėštumo ir gimdymo atostogų gauto atlyginimo vidurkį atitinkančių išmokų visoms dirbančioms moterims, prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas

---

¹⁹ PETRYLAITĖ, Vida. Garantijos dirbantiems asmenims, auginantems vaikus. Vilnius, Justitia, Nr. 1. 2009.

²⁰ Pagal šiuo metu galiojančią ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, ligos pašalpa, mokama iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų, lygi 80 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1578/content>>.

ne kartą yra konstatavęs, jog pagal Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintą konstitucinį asmenų lygybės įstatymui principą reikalaujama, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai; šis principas reiškia žmogaus teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, bet nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingoje padėtyje, atžvilgiu; konstitucinis asmenų lygybės principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas; ši konstitucinė garantija, kuria užtikrinama viena iš dviejų Konstitucijoje *expressis verbis* nurodytų mokamų atostogų rūšių, lemia įstatymų leidėjo pareigą, be kita ko, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį šių atostogų apmokėjimas būtų siejamas su dirbančios moters iki atostogų gautu atlyginimu ir šių atostogų metu mokamų išmokų dydis atitiktų per protingą laikotarpį iki atostogų gauto atlyginimo vidurkį; įstatymų leidėjas turi diskreciją pasirinkti, iš kokių šaltinių bus apmokamos dirbančių motinų atostogos iki gimdymo ir po jo: šios atostogos *inter alia* gali būti finansuojamos valstybės biudžeto lėšomis, taip pat gali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį šių atostogų apmokėjimas būtų grindžiamas socialiniu draudimu, arba gali būti pasirenkamas dar kitoks jų finansavimo modelis.²² Taigi, pasak Konstitucinio teismo, dabartiniu reguliavimu nėra tinkamai užtikrinama Konstitucijos 39 straipsnio 2 dalyje nustatyta mokamų atostogų iki gimdymo ir po jo garantija, pagal kurią dirbančioms motinoms iki gimdymo ir po jo garantuojamų atostogų metu mokamų išmokų dydis turi atitikti per protingą laikotarpį iki šių atostogų gauto atlyginimo vidurkį. Kadangi, į Konstitucinį teismą buvo kreiptasi dėl konkretaus klausimo, byloje dėl motinystės pašalpos mokėjimo, dėl kitų rūšių išmokų (tėvystės ir motinystės (tėvystės) pašalpos) maksimalaus dydžio, minėtame nutarime Konstitucinis teismas nepasisakė, tačiau manytina, jog vadovaujantis Konstitucinio teismo išaiškinimu, keičiant Ligos ir motinystės įstatymo nuostatas, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į motinystės išmokų dydžio maksimalių ribų nustatymą. Kitu atveju galimai bus diskriminuojama kita grupė asmenų kurių pajamos didelės ir kurie pasinaudos teise į tėvystės ar motinystės (tėvystės) atostogas ir išmoka už atostogų laikotarpį, nustačius maksimalią išmokų ribą neatitiks tikrųjų pajamų, kurias asmuo gavo dirbdamas.

---

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1578/content>>.

Lyginant padėtį kitose Europos sąjungos valstybėse, svarbu pažymėti, jog skirtingos valstybės yra nusistačiusios labai skirtingą motinystės atostogų reguliavimo tvarką. Skiriasi tiek motinystės atostogų trukmė, tiek apmokėjimo tvarka, tiek reikalaujamas socialinio draudimo stažas.

Galima pastebėti, kad daugumoje iš tirtų Europos Sąjungos valstybių, motinystės atostogos yra apmokamos panašia tvarka kaip Lietuvoje, tai yra iš socialinio draudimo lėšų. Šiek tiek skiriasi apmokėjimo tvarka, pavyzdžiui Suomijoje, motinystės pašalpa sudaro 90% buvusio darbo užmokesčio už pirmas 56 dienas (8 savaites) atostogų, vėliau, už kitas 49 dienas (7 savaites) moka priklausomai nuo buvusių pajamų – 70%, 40% arba 25%, Italijoje moka 80% buvusio darbo užmokesčio, tačiau nėra taikoma išmokų maksimali riba, taip vadinamos išmokų „lubos“, Latvijoje motinystės išmokos dydis yra 80% vidutinės darbo užmokesčio sumos. Kitose valstybėse, tokiose kaip Lenkija, Italija, Portugalija, Ispanija, motinystės pašalpos dydis yra toks pats kaip Lietuvoje, tai yra 100% kompensuojamojo darbo užmokesčio.

Kalbant apie reikalaujamą socialinio draudimo ar darbo stažą, pažymėtina, jog valstybės šį reikalavimą taiko labai skirtingai, pavyzdžiui Danijoje norint gauti motinystės pašalpą, reikalaujama būti išdirbusiai 6 savaites, Portugalijoje – 6 mėnesius, Ispanijoje reikalaujama būti išdirbus 180 dienų per 7 metus arba 360 dienų per visą darbo laikotarpį, asmenims vyresniems nei 26 metai, o Latvijoje ir Lenkijoje – 12 mėnesių.

Kitas svarbus aspektas yra motinystės atostogų trukmė. Šiuo klausimu vartybių reguliavimas taip pat ganėtinai skirtingas. Lenkijoje motinystės atostogų trukmė priklauso nuo to, kiek vaikų moteris pagimdo: jei gimsta vienas vaikas, suteikiama 20 savaitių, jei dvynukai – 31 savaitės, jei trynukai – 33 savaitių atostogos ir t.t. Maksimalus terminas – 37 savaitės, kai gimsta 5 ar daugiau vaikų vienu gimdymu. Išeiti motinystės atostogų galima likus 6 savaitėms iki gimdymo. Suomijoje motinystės atostogos trunka 105 kalendorines dienas, į kurias nesiskaičiuoja sekmadieniai, ir iš jų, 30-50 dienų skiriamos atostogoms po gimdymo. Danijoje skiriamos 4 motinystės atostogų savaitės iki gimdymo ir 14 savaitių po gimdymo (iš viso 18 savaitių). Ispanijoje skiriamos 16 savaitių motinystės atostogos, iš kurių 6 savaitės po gimdymo. Tuo atveju, jei gimsta daugiau nei 1 vaikas, atostogos prailginamos dar 2 savaitėmis. Latvijoje, motinystės atostogų trukmė yra 112 kalendorinių dienų (16 savaitių), 56 dienos (8 savaitės) iki gimdymo ir 56 dienos (8 savaitės) po gimdymo²³.

Taigi, darytina išvada, kad minėtos Europos Sąjungos valstybės nepažeidžia bendrųjų Europos Sąjungos nustatytų motinystės socialinės apsaugos standartų, tačiau nustato labai skirtingas sąlygas motinystės pašalpai gauti, kurios, daugumoje atveju, nepanašios į

---

²³MISSOC Comparative Tables Database [interaktyvus] Prieiga per internetą:<<http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>>

Lietuvoje nustatytas sąlygas. Palyginus padėtį kitose Europos Sąjungos valstybėse, galima teigti, kad Lietuvoje, nustatytos pakankamai geros motinystės atostogų sąlygos. Tiek atostogų trukmė, tiek apmokėjimas, tiek reikalaujamas stažas nėra nustatantys blogesnę padėtį nei aptartose valstybėse.

Ne mažiau svarbus institutas, nors Europos Sąjungos teisės aktų tiesiogiai nėra reglamentuotas, yra tėvystės atostogos. Tėvystės atostogų tvarką nustato jau minėtas Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Tėvystės atostogos, tai vieno mėnesio trukmės atostogos, skiriamos vaiko tėvui, nuo vaiko gimimo iki jam sueis mėnuo. Šios atostogos yra skirtos rūpinimosi naštai tarp vyro ir moters padalyti, lyčių lygybei skatinti, naujam vyrų vaidmeniui šeimoje kurti. Atlikti tyrimai leidžia teigti, kad jei tėvas praleidžia daugiau laiko su savo naujagimi, stiprėja ryšys tarp jo ir vaiko jam paaugus, be to tėčiai linkę pasinaudoti šiomis atostogomis, jeigu tai jiems nesukelia didelių finansinių nuostolių²⁴. Tam, kad vaiko tėvas galėtų įgyvendinti savo teisę į tėvystės atostogas jis turi atitikti tam tikras sąlygas, kurios iš esmės, mažai skiriasi nuo jau aptartų sąlygų motinystės atostogoms. Tiek privalomo darbo stažo laikotarpis, kartu ir išimties neturintiems reikiamo stažo, tačiau atitinkantiems kitus reikalavimus (mokėsi pagal bendrojo ugdymo programas; karininkai ir kt.), tiek apmokėjimas, nesiskiria nuo aptartų, kalbant apie motinystės atostogas. Pagrindiniais skirtumais galima įvardinti tai, jog tėvas, norintis pasinaudoti teise į tėvystės atostogas turi kreiptis į darbdavį ir pateikti jam prašymą suteikti tėvystės atostogas, taip pat, teisę į šias atostogas vaiko tėvas gali pasinaudoti tik iki vaikui sueis vienas mėnuo.

Apibendrinant, pažymėtina, kad tėvystės atostogos savo rūšimi, apmokėjimo ir skyrimo tvarka labai panašios į motinystės atostogas. Tėvystės atostogos suteikia galimybę vyrui, padėti savo vaiko motinai pirmąjį kūdikio gimimo mėnesį, būnant kartu užmegsti artimesnį ryšį su vaiku, taip pat įgyvendina vyrų ir moterų lygias teises pasidalinti vaiko auginimo ir auklėjimo našta.

Kaip dar viena, papildoma atostogų rūšis, tėvams yra suteikiamos vaiko priežiūros atostogomis. Šių atostogų skyrimą reguliuoja Lietuvos Respublikos darbo kodeksas²⁵ (toliau – Darbo kodeksas) ir Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Vaiko priežiūros atostogos, taip pat kaip ir minėtos motinystės ir tėvystės atostogos priskiriamos prie atostogų rūšių, už kurias mokama Ligos ir motinystės įstatymo nustatyta tvarka. Tai reiškia, jog išmoka, asmeniui, pasinaudojusiam teise į vaiko priežiūros atostogas yra mokama iš socialinio draudimo biudžeto, atsižvelgiant į asmens draudžiamųjų pajamų dydį. Kalbant apie sąlygas, kurias turi atitikti vienas iš tėvų, norintis pasinaudoti teise į

---

²⁴ PETRYLAITĖ, Vida. Garantijos dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus. Vilnius, Justitia, Nr. 1. 2009.

²⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

vaiko priežiūros atostogas, reikėtų pažymėti, jog jos yra panašios kaip jau aptartos motinystės ir tėvystės atostogų sąlygos. Tiek privalomas socialinio draudimo stažas, tiek papildomos garantijos jo neturintiems yra tos pačios. Panašumas į tėvystės atostogas yra tas, jog šiuo atveju, kaip nustatyta Darbo kodekse, taip pat reikalinga kreiptis į darbdavį su prašymu suteikti vaiko priežiūros atostogas ir nurodyti kuriam laikotarpiui atostogos turi būti skirtos.

Kalbant apie asmenį, kuris turi teisę pasinaudoti vaiko priežiūros atostogomis, svarbu pažymėti, jog Darbo kodekso 180 straipsnyje numatyta, kad pagal šeimos pasirinkimą motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), senelei, seneliui arba kitiems giminaičiams, faktiškai auginantiems vaiką, taip pat darbuotojui, paskirtam vaiko globėju, suteikiamos atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai. Tačiau Ligos ir socialinio draudimo įstatyme numatyta, kad pašalpą už šias atostogas gali gauti tik vienas iš tėvų (įtėvių) ar globėjas. Darbo kodeksas numato platesnę galimybę pasirūpinti vaiku ne tik tėvams, bet ir seneliams, tačiau pašalpa, tokiu atveju jiems nebūtų mokama. Sutinkant su V. Petrylaite, manytina, kad tokia Ligos ir socialinio draudimo įstatymo nuostata yra per griežta artimųjų giminaičių, faktiškai auginančių vaiką atžvilgiu. Jei Darbo kodeksas suteikia šiems asmenims teisę pasinaudoti taip kaip ir tėvams, įtėviams ar globėjams, tai ir socialinio draudimo pašalpa turėtų būti garantuojama tokiomis pačiomis sąlygomis²⁶.

Paminėtina, jog tiek Darbo kodeksas, tiek Ligos ir socialinio draudimo įstatymas numato galimybę asmeniui pasirinkti motinystės (tėvystės) atostogų trukmę. Nors Darbo kodekse yra numatyta galimybė išeiti vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueis treji metai, Ligos ir motinystės įstatyme numatyta, jog motinystės (tėvystės) pašalpa yra mokama tik iki vaikui sueis dveji metai. Galimybė rinktis yra iš dviejų variantų: pasirinkti atostogas iki vaikui sueis vieneri metai, arba iki vaikui sueis dveji metai. Nuo to, kuriam laikui pasirinktos vaiko priežiūros atostogos, priklauso kokio dydžio išmoka bus mokama. Jeigu asmuo, pasirenka vaiką prižiūrėti iki vienerių metų, jam bus mokama 100% jo kompensuojamojo darbo užmokesčio pašalpa iki vaikui sueis vieneri metai, jei pasirenkamos vaiko priežiūros atostogos iki vaikui sueis dveji metai, pirmaisiais vaiko priežiūros atostogų metais bus mokama 70% kompensuojamojo darbo užmokesčio, o antraisiais metais – 40% kompensuojamojo darbo užmokesčio.

Pažymėtina, kad bet kuriuo atveju, motinystės (tėvystės) pašalpa per mėnesį negali būti mažesnė nei vaiko priežiūros atostogų pradžios mėnesį galiojusių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų trečdalis. Taip pat nustatyta ir maksimali šios išmokos suma.

---

²⁶PETRYLAITĖ, Vida. Garantijos dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus. Vilnius, Justitia, Nr. 1. 2009.

Minimalaus dydžio motinystės (tėvystės) pašalpos mokamos mažas pajamas turintiems asmenims, kurių gaunamos pajamos gali būti mažesnės už teikiamą pašalpą, tuo tarpu dideles pajamas gaunantiems asmenims nustatyta maksimali motinystės (tėvystės) pašalpos suma, kuri gali būti kelis kartus mažesnė už įprastą asmens darbo užmokestį.²⁷ Dėl taip vadinamų išmokų „lubų“ asmuo, gaunantis didelį darbo užmokestį ir pasinaudojęs teise į nėštumo ir gimdymo, tėvystės ar vaiko priežiūros atostogas visą leidžiamą laikotarpį gaus žymiai mažesnę pašalpą, nei turėtų gauti darbo užmokestį. Sutinkant su E. Kavoliūnaite-Ragauskiene, galima teigti, jog atsižvelgiant į tai, kad dideles pajamas gaunančių asmenų ligos ir motinystės socialinio draudimo mokestis nėra siejamas su jokia maksimalia suma, toks reguliavimas gali būti vertinamas kaip diskriminuojantis didesnes pajamas turinčius asmenis ir mažiau nei kitas grupes skatinantis auginti vaikus. Nustatant aukštas žemutines ir žemas viršutines motinystės (tėvystės) pašalpas, iškreipiamas individualaus draudimo principas. Taip pat svarbu atsižvelgti į tai, kad motinystės (tėvystės) pašalpos mokamos ne kaip papildoma suma vaikų auginimui, o kompensuojamos šeimos išlaikymo pajamos. Todėl jeigu, pavyzdžiui, šeimoje auga keturi ar daugiau vaikų ir šeima pagal savo uždirbamas pajamas gali ryžtis išlaikyti dar ir penktą vaiką, motinystės (tėvystės) viršutinės ribos nustatymas gali kliudyti įgyvendinti tokius planus²⁸. Kaip jau minėta, minimalių ir maksimalių išmokų dydžio ribos yra nustatytos visų rūšių Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme numatytiems išmokoms, tai yra, galioja tiek motinystės, tiek tėvystės, tiek motinystės (tėvystės) atostogų išmokoms.

Svarbu nepamiršti ir tam tikrų išimčių iš bendrosios motinystės (tėvystės) pašalpos mokėjimo tvarkos. Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 21 straipsnyje numatyta, kad jeigu apdraustajam gimsta du ir daugiau vaikų ar apdraustasis įvaikina du ir daugiau vaikų ir jis yra šių vaikų priežiūros atostogose, motinystės (tėvystės) pašalpa didinama atsižvelgiant į vienu metu gimusių ar įvaikintų vaikų skaičių, tačiau mokama bendra pašalpų suma negali būti didesnė kaip 100% pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio. Paminėtinos ir nuostatos, kurios reguliuoja pašalpos mokėjimą tuo atveju, jei vaiko priežiūros atostogų metu asmuo gauna papildomų pajamų. Jeigu apdraustasis, kuris buvo ar yra išleistas vaiko priežiūros atostogų, pirmaisiais vaiko auginimo metais turi pajamų, nuo kurių skaičiuojamos ligos ir motinystės socialinio draudimo įmokos, ar kitų pajamų, ir jų dydis mažesnis už motinystės (tėvystės) pašalpą (bendrą šių pašalpų sumą), jam mokamas motinystės (tėvystės) pašalpos (bendros šių pašalpų sumos) ir jo atitinkamą

---

²⁷KAVOLIŪNAITĖ – RAGAUSKIENĖ, Eglė. Socialinės garantijos šeimai kaip socialinės politikos šeimos srityje įgyvendinimo teisinės priemonės. Teisės problemos. 2010, Nr. 4 (70).

²⁸KAVOLIŪNAITĖ – RAGAUSKIENĖ, Eglė. Socialinės garantijos šeimai kaip socialinės politikos šeimos srityje įgyvendinimo teisinės priemonės. Teisės problemos. 2010, Nr. 4 (70).

mėnesį turėtų pajamų skirtumas. Jeigu šių pajamų dydis yra didesnis už motinystės (tėvystės) pašalpą arba jai lygus, motinystės (tėvystės) pašalpa nemokama. Priešingai, antraisiais vaiko auginimo metais motinystės (tėvystės) pašalpa mokama nepriklausomai nuo tuo metu gautų pajamų. Tai reiškia, jog antraisiais vaiko priežiūros atostogų metais, asmuo gali grįžti į darbą ir gauti darbo užmokestį neprarasdamas motinystės (tėvystės) pašalpos. Pasak T. Šarlausko ir A. Telešienės atlikto tyrimo išvadų, įstatyminių normų intencijos atrodo teigiamos, nes siūloma antraisiais vaiko metais atkurti darbinius saitus ir užsitikrinti darbines pajamas. Tačiau šioje sistemoje aiškiai neakcentuota valstybės pozicija, kaip turėtų būti derinami darbas ir šeimos narių priežiūra. Socialinėje politikoje nėra akcentuoti vaikų priežiūros etiniai imperatyvai (tėvų priežiūros pasidalijimas, profesionali institucinė priežiūra, intergeneracinė priežiūra ir t. t.), nėra pakankamai aiškiai suformuoti ir išreikšti valstybės vaikų priežiūros prioritetai, todėl tėvai sprendimus dažnai turi priimti remdamiesi vidiniais ištekliais ir privačia sfera²⁹. Sutinkama ir su R. Jančaityte, kuri teigia, jog vaiko priežiūros atostogų apmokėjimas yra vienas svarbiausių atostogų patrauklumo, t.y. galimybės išlaikyti (arba ne) tam tikrą šeimos pajamų lygį, aspektų. Kompensacijų dydis atostogų metu gali turėti įtakos tėvų pasirinkimui sugrįžti ar nesugrįžti į darbo rinką, o taip pat reprodukinei elgsenai. Jeigu atostogų kompensacija minimali ar atostogos yra nemokamos, gerus atlyginimus gaunantys tėvai gali pasirinkti trumpesnę atostogų periodą arba visiškai atsisakyti gimdyti vaikus. Moterys gali prarasti iniciatyvą dirbti, jei jų atlyginimas yra mažesnis už gaunamas pašalpas³⁰.

Taigi, suteikdama galimybę antraisiais vaiko auginimo metais grįžti į darbą ir gauti pašalpą, valstybė skatina tėvus, auginančius vaikus, neatitolti nuo darbo rinkos ir užsitikrinti pakankamas pajamas gaunant tiek darbo užmokestį, tiek valstybės pašalpą, tačiau šios galimybės naudos, negalima įvardinti kaip absoliučios, kadangi įžvelgiama ir apmokėjimo reguliavimo minusų.

Tiriant, ar aptartasis vaiko priežiūros atostogų reguliavimas atitinka Europos Sąjungos nustatytus minimaliuosius standartus, svarbu palyginti, kaip Lietuva įgyvendino Europos Tarybos 2010 m. kovo 8 d. Direktyvą 2010/18/ES įgyvendinti patikslintą BUSINESSSEUROPE, UEAPME, CEEP ir ETUC sudarytą Bendrąjį susitarimą dėl vaiko priežiūros atostogų, ir panaikinanti Direktyvą 96/34/EB³¹ (toliau – Direktyva 2010/18/ES).

²⁹ ŠARLAUSKAS, TADAS, TELEŠIENĖ, AUDRONĖ. Valstybinio socialinio draudimo motinystės (tėvystės) išmokų reglamentavimas: pašalpų gavėjų struktūra ir pasirinkimai, Viešoji politika ir administravimas. 2014, T. 13, Nr. 1,

³⁰ JANČAITYTĖ, Raminta. Šeimos politikos formavimas Lietuvoje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2011.[interaktyvus] Prieiga per internetą:< http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110704_125143-91271/DS.005.0.01.ETD> [žiūrėta 2016-04-01].

³¹2010 m. kovo 8 d. Tarybos direktyva 2010/18/ES, įgyvendinanti patikslintą BUSINESSSEUROPE, UEAPME, CEEP ir ETUC sudarytą Bendrąjį susitarimą dėl vaiko priežiūros atostogų, ir panaikinanti

Direktyvoje 2010/18/ES nustatomi būtiniausi vaiko priežiūros atostogų, atskiriant jas nuo motinystės atostogų, ir nebuvimo darbe dėl *force majeure* priežasčių reikalavimai bei nuostatos, paliekama teisė valstybėms narėms nustatyti sąlygas, kuriomis taikomos Direktyvos nuostatos, kad būtų atsižvelgta į padėtį kiekvienoje valstybėje.

Lyginant, ar Lietuva tinkamai vykdo Direktyvos 2010/18/ES įtvirtintas nuostatas, reikia sistemiškai vertinti tiek Darbo kodekse numatytas garantijas, tiek Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme numatytas garantijas. Direktyvos 2010/18/ES 2 straipsnyje numatytos pagrindinės sąlygos vaiko priežiūros atostogoms. Nurodyta, kad dirbantiems vyrams ir moterims suteikiama asmeninė teisė į vaiko priežiūros atostogas gimus vaikui ar jį įvaikinus, kad jie galėtų prižiūrėti vaiką iki tam tikro amžiaus, kuris gali būti iki 8 metų. Nustatyta, kad vaiko priežiūros atostogas suteikiamos mažiausiai keturiems mėnesiams ir turėtų būti suteikiamos be teisės perduoti jas kitam asmeniui. Siekiant skatinti, kad abu tėvai lygiau imtų atostogas, bent vienas mėnuo iš keturių mėnesių atostogų suteikiamas be teisės jį perduoti kitam asmeniui. Darbo kodekse numatyta, kad vaiko priežiūros atostogos gali būti suteikiamos iki vaikui sueis treji metai, tačiau Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme motinystės (tėvystės) pašalpa mokama tik už atostogas iki vaikui sueis dveji metai. Taigi šiuo atveju, Lietuvos įstatymai ne tik atitinka Direktyvoje 2010/18/ES numatytą vaiko priežiūros atostogų trukmę bet ir nustato ją žymiai ilgesnę.

Direktyva 2010/18/ES taip pat numato, jog vaiko priežiūros atostogas turėtų būti skiriamos be teisės jas perduoti kitam asmeniui, ir įtvirtina nurodymą, kad bent vienas mėnuo iš keturių mėnesių būtų suteikiamas be teisės perduoti kitam. Šį reikalavimą, Lietuvos teisės sistema įgyvendina suteikiant tėvystės atostogas iki vaikui sueis vienas mėnuo. Kaip jau buvo minėta, teisę pasinaudoti tėvystės atostogomis gali tik vaiko tėvas ir tik iki vaikui sueis vienas mėnuo. Tačiau, Darbo kodekse, numatant vaiko priežiūros atostogų skyrimo tvarką pažymėta, kad vaiko priežiūros atostogas turi teisę imti tiek vaiko tėvai (įtėviai), tiek vaiko seneliai arba kiti giminaičiai faktiškai auginantys vaiką, taigi galime teigti, jog Darbo kodeksas numato galimybę tėvams, perduoti teisę į vaiko priežiūros atostogas kitiems asmenims, bet, kaip jau buvo minėta, tokios galimybės nenumato Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Taigi, teoriškai, teisę į vaiko priežiūros atostogas turi ir kiti vaiko giminaičiai, tačiau praktiškai, šia teise mažai naudojamosi, kadangi nenorima prarasti valstybės mokamos pašalpos už laikotarpį, auginant vaiką.

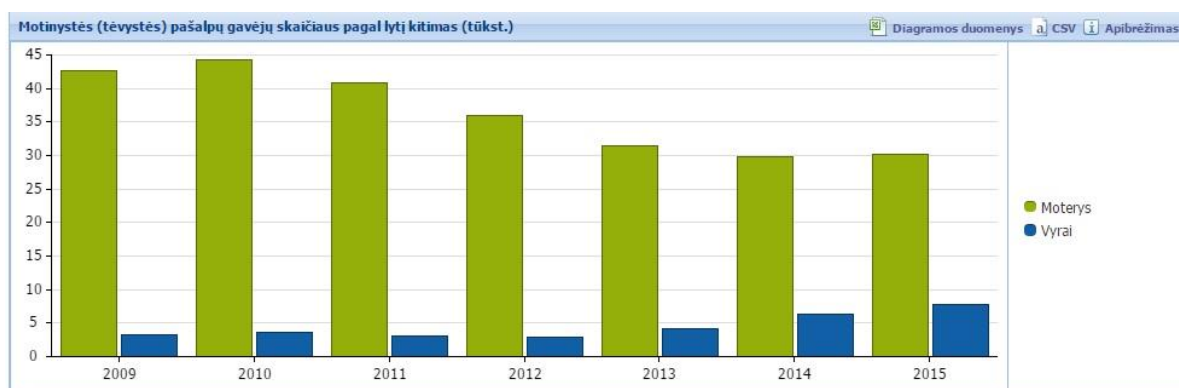
Direktyva 2010/18/ES taip pat numato ir tam tikrus reikalavimus valstybėms, sureguliuoti vaiko priežiūros atostogų taikymo sąlygas, tai yra, valstybėms liepiama nuspręsti ar vaiko priežiūros atostogos suteikiamos visą ar ne visą darbo dieną, dalimis ar taikant laiko kreditų sistemą; nustatyti, kad teisė į vaiko priežiūros atostogas suteikiama tik turint būtina darbo ir (arba) tarnavimo stažą toms atostogoms gauti, kuris negali būti ilgesnis nei vieneri metai; nustatyti laikotarpius, prieš kuriuos darbuotojas privalo darbdaviui pranešti apie ketinimą pasinaudoti teise į vaiko priežiūros atostogas, nuroydamas atostogų pradžią ir pabaigą. Numato ir tam tikrus draudimus diskriminuoti, bei garantijas darbuotojams, tokias kaip teisė darbuotojui, pasibaigus vaiko priežiūros atostogoms, grįžti į tą pačią darbo vietą, arba jeigu tai neįmanoma, į lygiavertę ar panašią darbo vietą, atitinkančią darbo sutartį ir darbo santykius; įpareigojimą apsaugoti darbuotojus nuo mažiau palankaus požiūrio ar atleidimo iš darbo dėl priežasčių, susijusių su prašymu suteikti vaiko priežiūros atostogas ar jų paėmimu; suteikti darbuotojams teisę grįžus iš vaiko priežiūros atostogų, prašyti pakeisti darbo valandas ir (arba) pobūdį tam tikrą laikotarpį, taip pat suteikti teisę nebūti darbe dėl *force majeure*, kai tai susiję su svarbiomis šeimyninėmis priežastimis ligos ar nelaimingo atsitikimo atveju, kai darbuotojui būtina betarpiškai ten būti.

Tiek Darbo kodeksas, tiek Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas įtvirtina didelę dalį išvardintų, Direktyvoje 2010/18/ES nurodytų reikalavimų, draudimų bei garantijų. Pirmiausia, reikėtų pažymėti, kad pagal nusistovėjusią praktiką ir teisinį reguliavimą, vaiko priežiūros atostogos Lietuvoje yra suteikiamos visą darbo dieną, tačiau yra numatyta galimybė suteikti atostogas ne visą darbo dieną, tai yra, gauti papildomas pajamas, nuo kurių yra mokamas socialinio draudimo mokestis. Tokiu atveju, gaunančiam pašalpą asmeniui pašalpa yra mažinama ta dalimi, kokios yra gaunamos pajamos, jei jos gaunamos pirmaisiais vaiko auginimo metais. Kaip jau minėta, jeigu pajamos yra gaunamos antraisiais vaiko auginimo metais, pašalpa nėra mažinama. Asmeniui yra užtikrinama teisė derinti vaiko auginimą ir dirbamą darbą. Taip pat svarbu ir nustatyti tam tikri terminai, susiję su vaiko priežiūros atostogų skyrimo tvarka: tai būtinasis socialinio draudimo stažas, kurio trukmė, kaip ir numatyta Direktyvoje 2010/18/ES, neviršija 12 mėnesių, tačiau yra maksimalus leistinas terminas; terminai, per kuriuos darbuotojas turi pranešti apie ketinimą pasinaudoti savo teise į vaiko priežiūros atostogas, Darbo kodekse nustatytas 14 dienų arba 3 dienų (suteikiamos atostogos pagal Darbo kodekso 180 straipsnio 2 dalį) terminas pranešti darbdaviui apie ketinimą išeiti vaiko priežiūros atostogų ar grįžti į darbą nepasibaigus terminui. Ne mažiau svarbūs yra privalomi draudimai diskriminuoti, bei papildomos garantijos darbe, asmenims esantiems ar grįžusiems iš vaiko

priežiūros atostogų. Darbo kodekso 129 straipsnyje numatyta darbdavio pareiga užtikrinti, kad grįžęs po vaiko priežiūros atostogų, darbuotojas turėtų teisę į tą pačią ar lygiavertę darbo vietą (pareigas) ne mažiau palankiomis nei buvusios darbo sąlygomis. Numatytos ir tam tikros lengvatos asmenims, auginantiems vaikus: darbuotojams, auginantiems neįgalų vaiką iki aštuoniolikos metų arba du vaikus iki dvylikos metų, suteikiama viena papildoma poilsio diena per mėnesį (arba sutrumpinamas darbo laikas dviem valandomis per savaitę), o auginantiems tris ir daugiau vaikų iki dvylikos metų, – dvi dienos per mėnesį (arba atitinkamai sutrumpinamas darbo laikas keturiomis valandomis per savaitę), mokant darbuotojui jo vidutinį darbo užmokestį; jei nėra darbuotojo kaltės, draudžiama nutraukti darbo sutartis su asmenimis, auginančiais vaiką iki 3 metų; galimybė suteikti ne trumpesnes, nei prašo darbuotojas, nemokamas atostogas darbuotojams, kurie augina vaiką iki 14 metų, darbuotojams auginantiems neįgalų vaiką iki 18 metų, vyrui, jo vaiko motinos nėštumo ir gimdymo atostogų metu arba motinai tėvo vaiko priežiūros atostogų metu, tačiau atostogų trukmė negali viršyti 3 mėnesių; taip pat darbo dienos metu darbuotojo prašymu ir darbdavio sutikimu suteikiamas nemokamas laisvas laikas darbuotojo asmeniniams poreikiams tenkinti.

Vienas iš pagrindinių Direktyvos 2010/18/ES tikslų yra nustatyti tokį vaiko priežiūros atostogų reguliavimą, kad būtų pasiektas tikslas, skatinti vyrų ir moterų lygias galimybes, jog ne tik moterys, bet ir vyrai aktyviau dalyvautų vaikų auginimo ir auklėjimo procese, todėl skatinama, kad vyrai dažniau pasinaudotų teise į vaiko priežiūros atostogas. Padėtį Lietuvoje, labai puikiai nusako SODROS atlikta statistika:

2 lentelė. Motinystės (tėvystės) pašalpų gavėjų skaičiaus pagal lytį kitimas.

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos statistika.

Kaip matyti lentelėje, nuo 2009 metų iki 2015 metų kilo vyrų, pasinaudojančių teise į vaiko priežiūros atostogas skaičius. 2009 metais vyrų, gaunančių motinystės (tėvystės) pašalpą skaičius buvo 3,3 tūkstančiai, 2012 m. šiek tiek sumažėjo iki 2,9 tūkstančių. Nuo 2013 m. vėl pradėjo didėti ir 2015 m. siekė jau 7,8 tūkstančių. Žinoma, moterų, gaunančių motinystės (tėvystės) pašalpą skaičius geroka didesnis, tačiau galima matyti tendenciją,

moterų, gaunančių pašalpą mažėjimui ir vyrų, gaunančių pašalpą skaičiaus didėjimui. Matyti, jog vienas pagrindinių Direktyvos 2010/18/ES tikslų, nors ir ne dideliu greičiu, tačiau yra vykdomas tinkama linkme.

Taigi, galime daryti išvadą, jog Direktyva 2010/18/ES Lietuvos teisėje yra perkelta pakankamai tiksliai ir užtikrina pagrindinius Direktyvoje numatytus tarptautinius standartus vaiko priežiūros atostogų reguliavime. Tai patvirtina ne tik teisės normos, numatančios tam tikrą reguliavimą, bet ir statistika, kuri parodo, kad Direktyvos tikslai yra įgyvendinami.

Paminėtinas Z. Aitkena ir autorių kolektyvo 2015 m. atliktas tyrimas, kaip apmokamos motinystės atostogos, veikia gimdyvių sveikatą. Mokamos motinystės atostogos tapo standartine pašalpa daugelyje šalių visame pasaulyje. Nors motinos sveikata buvo svarbiausias mokamų motinystės atostogų pagrindas, nėra išnagrinėtas mokamų motinystės atostogų poveikis gimdyvės sveikatai. Buvo atlikti keli tyrimai, kuriuose dalyvavo dalyviai iš Australijos, Švedijos, Norvegijos, JAV, Kanados ir Libano. Atliktas tyrimas įrodo teigiamą ryšį tarp mokamų motinystės atostogų ir gimdyvių individualaus lygio sveikatos tyrimų, o tai rodo, kad, atsižvelgiant į atlygį ir atsitraukimą nuo darbo rinkos atostogos gerina gimdyvių sveikatą ir gerą savijautą³². Nors, į šiuos duomenis turėtų būti žiūrima kritiškai, kadangi tyrimas atliktas naudojant mažą skaičių tiriamųjų, bei esant ribotiems sveikatos priežiūros įstaigų rezultatams, taip pat reikalingas tolimesnis tyrimas, kad būtų atlikta daugiau įžvalgų, galima manyti, jog motinystės atostogos, kaip pagrindas palaikyti gerą nėščios moters sveikatą ir gerą savijautą, atlieka savo pagrindinę funkciją, todėl yra labai svarbus, siekiant išlaikyti ir tobulinti socialinę apsaugą nėščioms moterims, užtikrinant efektyvią valstybės pagalbą.

Apibendrinat paminėtina, jog aprašyti Europos Sąjungos teisės dokumentai užtikrina minimalius, privalomus valstybėms socialinės apsaugos standartus, tik vieni reguliuoja tik pačius minimaliausius standartus ir palieka daugiau laisvės pačioms valstybėms sureguliuoti savo socialinės apsaugos sistemą, kiti tuo tarpu nustato griežtesnius ir išsamesnius reikalavimus, tam, kad būtų tinkamai ir užtikrintai įgyvendinamos, dirbančių ir auginančių vaikus asmenų teisės. Matyti, jog Lietuva, didžiąja dalimi atitinka ir vykdo priimtus įsipareigojimus pagal Europos Sąjungos teisės aktus, tačiau yra ir reguliavimo spragų, tokių kaip imperatyviai nenustatyta privalomų nėštumo ir gimdymo atostogų trukmė, bei nustatytos maksimalios motinystės pašalpos ribos. Apibendrinus pagrindines

---

³² AITKENA, Zoe, et al. The maternal health outcomes of paid maternity leave: A systematic review. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953615000842>>

sąlygas ir garantijas, kurias Lietuvos socialinės apsaugos sistema nustato asmenims, auginantiems vaikus, išskiriant tam tikras problemas, kurios kyla įgyvendinant sistemą, jos trūkumus ir pranašumus, galima daryti išvadą, kad dirbančių asmenų, auginančių vaikus socialinė apsauga yra užtikrinta tinkamai, padėtis ne tik atitinka minimalius Europos Sąjungos nustatytus standartus, tačiau, daugelyje sričių užtikrina žymiai geresnę padėtį, nei reikalaujama nustatyti.

4. Universali socialinė parama šeimoms

3.1. Išmokos vaikams

Universalia socialine parama šeimoms, galėtumėme pavadinti tokią socialinę paramą, kuri, pagal socialinės apsaugos sistemą yra taikoma visiems, nepriklausomai nuo asmens gaunamų pajamų ar mokamo socialinio draudimo įmokų. Išmokos vaikams, yra viena iš socialinės apsaugos teikiamų paramų šeimoms, auginančioms vaikus. Išmokos vaikams yra nesusijusios su motinystės, tėvystės ar motinystės (tėvystės) išmokų mokėjimu. Šios išmokos yra susijusios su papildomomis išlaidomis, kurių patiria tėvai gimus vaikui, o motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokos yra skirtos negautoms pajamoms, dėl nėštumo ar vaiko auginimo namuose, kompensuoti. Taigi, išmokos vaikams yra skirtos padengti išlaidas, kurios atsiranda gimus vaikui. Šios išmokos, kaip finansinė pagalba šeimoms, turinčioms vaikų gali būti vienkartinės arba periodinės, priklausomai nuo jų paskirties.

Pirmoji grupė išmokų – tai vienkartinė išmoka gimus vaikui. Ši išmoka nesusijusi su nėštumo ir gimdymo atostogų pašalpa. Vienkartinė išmoka gimus vaikui yra skiriama visiems gimusiems vaikams, neatsižvelgiant į tai ar jų tėvai dirba, ar ne. Lietuvoje, šios išmokos mokėjimą reguliuoja Išmokų vaikams įstatymas. Įstatyme numatyta, kad kiekvienam gimusiam vaikui yra skiriama 11 bazinių socialinių išmokų dydžio vienkartinė išmoka. Ji skiriama ir įvaikintam vaikui, nepriklausomai nuo to, ar prieš tai buvo skirta jam gimus ar ne. Ši išmoka yra sumokama vienam iš vaiką auginančių tėvų. Numatytos ir tam tikros sąlygos, kuomet pašalpa nėra mokama, tai: a) jei vaikas gimė negyvas, arba kreipimosi metu yra išlaikomas valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje; b) išmoka įvaikintam vaikui neskiriama sutuoktinio (sugyventinio) vaikui, kurį įvaikino kitas sutuoktinis. Galima teigti, jog ši vienkartinė išmoka vaikui yra vienintelė vienkartinė išmoka, kurią gauna asmenys, auginantys vaikus, kaip universalią paramą, tai yra, nepriklausomai nuo tėvų darbo užmokesčio.

Antroji aptartina grupė išmokų yra periodinės išmokos vaikams. Tai tiesioginės išmokos vaikus auginantiems asmenims, kurios paprastai yra valstybės socialinės apsaugos dalis, tačiau atskirtos nuo tradicinio socialinio draudimo. Tai yra sumos, mokamos kas mėnesį už kiekvieną auginamą vaiką, paprastai neatsižvelgiant į šeimos finansinę padėtį, bei tai ar tėvai dirba. Vienos pirmųjų išmokų vaikams buvo pradėtos mokėti Prancūzijoje 1930 m., vėliau apie 1940-uosius, jas pradėjo mokėti dar kai kurios Europos valstybės –

Švedija, Suomija bei kitos. Dabar tokia išmokų sistema paplitusi visoje Europoje³³. Tačiau, svarbu pažymėti, kad ne visos Europos valstybės moka periodines išmokas vaikams neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas. Štai Austrijoje ar Latvijoje išmokų mokėjimas nėra sietinas su gaunamomis pajamomis, bet Čekijoje, Ispanijoje, kaip ir Lietuvoje, šios išmokos yra mokamos tik šeimoms, kurių pajamos, tenkančios vienam asmeniui neviršija tam tikros, nustatytos ribos. Lietuvoje, Išmokų vaikams įstatyme, numatytos kelių dydžių išmokos vaikams, priklausomai nuo jų amžiaus:

1. nuo gimimo dienos iki 2 metų yra skiriama ir mokama 0,75 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį;
2. kai vaikas yra nuo 2 iki 7 metų yra skiriama ir mokama 0,4 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį;
3. kai vaikas yra nuo 7 iki 18 metų, jeigu bendrai gyvenantys asmenys augina ir (ar) šeimoje globoja tris ar daugiau vaikų yra skiriama ir mokama 0,4 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį. Išmoka mokama, kol kiekvienam vaikui sukaks 18 metų, arba iki 24 metų, jei jis mokosi pagal bendrojo ugdymo programą arba studijuoja aukštoje mokykloje pagal dieninės formos studijų programą.

Tačiau, pagrindinis reikalavimas, susijęs su išmokos vaikams mokėjimu yra tai, jog išmoka mokama tik tuo atveju, jeigu vidutinės bendrai gyvenančių asmenų pajamos, vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio. Šiuo metu, valstybės remiamų pajamų dydis yra 102 eurai. Taigi, tam, kad šeima gautų išmoką vaikui, vidutinės bendrai gyvenančių asmenų pajamos vienam asmeniui turi būti mažesnės kaip 153 eurai. Įstatyme numatytos ir tam tikros sąlygos, kuomet ši pašalpa nėra mokama arba jos mokėjimas nutraukiamas: a) nepilnametis yra emancipuotas; b) nepilnametis yra susituokęs; c) nepilnametis yra suimtas, atlieka su laisvės atėmimu susijusią bausmę, jam nustatyta tvarka paskirtos priverčiamosios stacionarinio stebėjimo specializuotose psichikos sveikatos priežiūros įstaigose medicinos priemonės, paskelbta jo paieška arba jis teismo pripažintas nežinia kur esančiu, – kol neišnyksta nurodytos aplinkybės.

Tačiau Lietuvoje toks išmokų reguliavimas buvo ne visada. Iki 2009 m. pagal Išmokų vaikams įstatymą kiekvienam vaikui, atsižvelgiant į šeimoje augančių vaikų skaičių, bent iki 18 metų buvo mokama išmoka, kurios dydis svyravo nuo 0,4 iki 1,1 bazinės socialinės išmokos (BSI), tai buvo vadinami „vaiko pinigai“. Nuo 2009 m. kovo 1 d. vieną arba du

---

³³KAVOLIŪNAITĖ – RAGAUSKIENĖ, Eglė. Socialinės garantijos šeimai kaip socialinės politikos šeimos srityje įgyvendinimo teisinės priemonės. Teisės problemos. 2010, Nr. 4 (70).

vaikus nuo 3 metų auginančioms šeimoms tokių išmokų mokėjimas buvo nutrauktas, o 2010 m. sausio 1 d. įsigaliojus laikinajam socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo įstatymui³⁴, išmokos vaikui buvo mokamos tik nepasiturinčioms šeimoms, neatsižvelgiant į vaikų skaičių. Taigi šeimų, gaunančių išmokas vaikams, nuo 2010 m. smarkiai sumažėjo. 2011 m. gruodžio 31 d. baigus galioti Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinajam įstatymui, išmokų vaikams mokėjimas taip ir nebebuvo atkurtas, nes Seimas 2011 m. gruodžio 1 d. pakeitė Išmokų vaikams įstatymą – nustatė, kad išmokos mokamos tik nepasiturinčiose šeimose augantiems vaikams (t. y. kai šeimos pajamos vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio³⁵). Galima teigti, jog pasibaigus ekonominei krizei taip ir nesugrąžinus išmokos visiems vaikams, nepriklausomai nuo šeimos pajamų, yra pažeidžiama šių išmokų paskirtis. Išmokos vaikams, turėtų bent dalinai kompensuoti šeimos išlaidas, kurias jos patiria augindamos vaikus. Išlaidas patiria vienodai ir šeimos, kuriose pajamos yra pakankamos užtikrinti tinkamą pragyvenimo lygį tačiau nėra tokios didelės, kad nejaustų reikalingumo gauti paramą iš valstybės, ir šeimos gyvenančios nepasiturinčiai, todėl, mokant išmokas vaikams neturėtų būti diskriminuojamos labiau pasiturinčios šeimos. Pagal dabar galiojančio tvarką, išmokos vaikams turėtų būti vadinamos ne kaip universali parama šeimoms, nepriklausomai nuo gaunamų pajamų, tačiau kaip parama, nepasiturinčioms šeimoms.

Aptariant padėti kitose Europos Sąjungos valstybėse, svarbu pažymėti, kad kaip jau minėta, išmokos vaikams yra mokamos labai skirtingai, tai yra, vienos valstybės sieja išmokas vaikams su šeimos gaunamomis pajamomis, kitos valstybės moka išmokas neatsižvelgiant į šeimos finansinę padėtį. Išmokų dydis taip pat yra labai skirtingas. Pavyzdžiui Čekija, taiko panašų modelį į Lietuvos, išmoka vaikams ten mokama tuo atveju, jeigu šeimos pajamos nesiekia 2,4 šeimos pragyvenimo minimo ir mokama fiksuota suma, priklausomai nuo vaikų amžiaus: 1) 500 CZK (18 Eur) vaikams iki 6 metų amžiaus; 2) 610 CZK (22 Eur) vaikams nuo 6 iki 15 metų amžiaus; 3) 700 CZK (26 Eur) vaikams nuo 15 iki 26 metų amžiaus. Panaši sistema yra ir Lenkijoje, tenai išmoka vaikams yra mokama tuo atveju, jei šeimos pajamos neviršija 574 PLN (137 Eur) per mėnesį ir mokama priklausomai nuo vaiko amžiaus: a) iki 5 metų – 77 PLN (18 Eur), 5-18 metų vaikams – 106 PLN (25 Eur), 18-24 metų vaikams – 115 PLN (27 Eur). Ispanijoje išmokos vaikams mokamos tuo atveju, jei šeimos metinės pajamos nesiekia 11 547, 96 Eur. Jei šeima turi 3

---

³⁴ Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 2009-12-24, Nr. 152-6820.

³⁵ KAVOLIŪNAITĖ – RAGAUSKIENĖ, Eglė; MAČERNYTĖ PANOMARIOVIENĖ, Ingrida; PETRYLAITĖ, Vida. Darbas, šeima ir socialinė apsauga: žmogaus teisių užtikrinimo 2008 - 2012 metais problemos. Vilnius : Lietuvos teisės institutas, 2013.

vaikus, skaičiuojamos pajamos iki 17 380, 39 Eur, ir jeigu 4 ar daugiau - 2 815,14 Eur. Išmoka mokama visiems vaikams iki 18 metų amžiaus atsižvelgiant į tai, ar vaikas yra sveikas: 1) sveikam vaikui - 24,25 Eur; 2) neįgaliam vaikui, kurio neįgalumo laipsnis mažiausiai 33% - 83,33 Eur; Neįgaliems vaikams vyresniems bei 18 metų: 1) neįgalumo laipsnis ne mažesnis 65% - 366,90 Eur; 2) neįgalumo laipsnis mažiausiai 75% - 550,40 Eur. Visiškai priešinga sistema yra taikoma tokiose valstybėse kaip Austrija, Latvija, Estija. Šiose valstybėse, kaip ir daugumoje Europos valstybių, išmokos vaikams mokamos nepriklausomai nuo šeimos pajamų. Pavyzdžiui Austrijoje išmoka mokama priklausomai nuo vaiko amžiaus: a) iki 3 metų amžiaus – 109,70 Eur, b) nuo 3 iki 10 metų – 117,30 Eur; nuo 10 iki 19 metų – 136,20 Eur. Taip pat mokama papildoma suma, priklausomai nuo to kiek šeimoje auga vaikų. Latvijoje išmoka mokama priklausomai nuo to, kiek šeimoje yra vaikų. Jei auga vienas vaikas mokama 11,38 Eur per mėnesį, jei du vaikai – dvigubai, jei trys – trigubai ir taip atitinkamai kiek vaikų auga šeimoje. Estijoje sistema panaši kaip ir Latvijoje. Už pirmą ir antrą vaiką mokama po 45 Eur per mėnesį, už tris ir daugiau po 100 Eur per mėnesį.³⁶ Matyti, jog skirtingos valstybės pasirinkusios skirtingas sistemas, pagal kurias moka išmokas vaikams, tačiau darytina išvada, jog dauguma valstybių yra pasirinkusios mokėti išmokas vaikams nepriklausomai nuo šeimos pajamų ir manytina, jog toks mokėjimo tipas yra priimtinesnis ir geriau užtikrina šeimų, auginančių vaikus socialinę apsaugą ir finansinį stabilumą.

Taigi, šiuo metu, universalios išmoka vaikams galima pavadinti tik vienkartinę išmoką gimus vaikui, kuri mokama visiems vaikams neatsižvelgiant į tėvų gaunamas pajamas. Anksčiau taip pat universalios buvusi „vaikų pinigų“ išmoka, po krizės laikotarpio taip ir nebesugrįžo į buvusią padėtį ir liko pašalpa, kuri mokama tik nepasiturintiems asmenims. Imant kitų Europos valstybių pavyzdį, siekiamybe turėtų būti sugrąžinti išmoka vaikams visiems tėvams, nepriklausomai nuo šeimos gaunamų pajamų.

3.2. Sveikatos draudimas, kaip socialinė garantija

Kita, ne mažiau svarbi universalios socialinės paramos šeimoms, auginančioms vaikus, forma yra privalomasis sveikatos draudimas. Sveikatos draudimo įstatyme ir kituose teisės aktuose yra įtvirtintas sveikatos draudimo modelis, kuris grindžiamas visuotinumu ir solidarumo principais. Visuotinumą principas suprantamas taip, kad visi Lietuvos Respublikos piliečiai ir užsieniečiai, nuolat gyvenantys Lietuvoje, taip pat teisėtai dirbantys

---

³⁶MISSOC Comparative Tables Database [interaktyvus] Prieiga per internetą:<<http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>>

ir laikinai Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai privalo mokėti sveikatos draudimo įmokas, o įvykus draudimui įvykiui turi teisę gauti asmens sveikatos priežiūros paslaugas, už kurias mokama Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšomis. Solidarumo principas reiškia, kad visų dirbančių arba kitais būdais vykdančių aktyvią ekonominę veiklą ir bet kokios rūšies pajamas gaunančių asmenų privalomojo sveikatos draudimo įmokos, kaip ir valstybės biudžeto lėšos, prisideda prie privalomojo sveikatos draudimo lėšų kaupimo. Taip sudaromos prielaidos apmokėti apdraustiesiems privalomuoju sveikatos draudimu suteiktų sveikatos priežiūros paslaugų išlaidas. Šis principas reiškia ir tai, kad asmuo prisideda prie sveikatos sektoriaus finansavimo pagal savo galimybes (vienu atveju didesnėmis privalomojo sveikatos draudimo įmokomis, kitu – mažesnėmis), tačiau visiems apdraustiesiems garantuojamas vienodas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas. Jeigu valstybė per privalomojo sveikatos draudimo sistemą nelaiduotų medicinos pagalbos žmogui susirgus, tuomet žmogus turėtų už jam suteiktas sveikatos priežiūros paslaugas mokėti pats. Siekiančios pelno privačios draudimo kompanijos, įvertinusios asmens sveikatos būklę, nesudarytų draudimo sutarčių su sunkiomis ligomis (pvz., onkologinėmis) sergančiais asmenimis, todėl visa mokesčių našta tektų patiems ligoniams ir jų artimiesiems. Nebūtų teikiama ir būtinoji medicinos pagalba (įvykus traumai ir pan.), kurios teikimą laiduoja valstybė³⁷.

Privalomasis sveikatos draudimas – tai valstybinis draudimas, kuris yra sveikatos apsaugos sistemos finansavimo pagrindas. Visų dirbančių arba kitais būdais vykdančių aktyvią ekonominę veiklą asmenų bei kitų asmenų privalomojo sveikatos draudimo įmokos, taip pat valstybės biudžeto lėšos prisideda prie privalomojo sveikatos draudimo lėšų kaupimo. Sveikatos priežiūra Lietuvoje finansuojama privalomojo sveikatos draudimo fondo (toliau - PSDF) biudžeto lėšomis. Šis biudžetas kasmet tvirtinamas įstatymu (Lietuvos Respublikos Seime). Didžiąją dalį šio biudžeto pajamų sudaro draudėjų ir apdraustųjų mokamos privalomojo sveikatos draudimo (toliau - PSD) įmokos (daugiau kaip 60%.); antrą vietą pajamose (daugiau kaip 30%) užima valstybės biudžeto įmokos ir asignavimai, kurių didžiąją dalį sudaro įmokos, mokamos už apdraustuosius, draudžiamus valstybės lėšomis. Lietuvos sveikatos draudimo sistema grindžiama solidarumo ir visuotinio principais, todėl privalomojo sveikatos draudimo įmokų mokėjimas yra visų piliečių konstitucinė pareiga. PSD įmokų dydį ir mokėjimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas³⁸ (toliau – Sveikatos draudimo įstatymas).

---

³⁷Valstybinės ligonių kasos prie sveikatos apsaugos ministerijos puslapis. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.vlk.lt/gyventojams/Puslapiai/Apie-draustum%C4%85-PSD.aspx>>

³⁸Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996-06-12, Nr. 55-1287.

Įstatyme numatyta, jo privalomasis sveikatos draudimas – valstybės nustatyta asmens sveikatos priežiūros ir ekonominių priemonių sistema, šio Įstatymo nustatytais pagrindais ir sąlygomis garantuojanti privalomuoju sveikatos draudimu draudžiamiesiems asmenims, įvykus draudimui įvykiui, sveikatos priežiūros paslaugų teikimą bei išlaidų už suteiktas paslaugas, vaistus ir medicinos pagalbos priemones kompensavimą. Svarbu pažymėti, kad sveikatos draudimas gali būti kelių rūšių, tai yra privalomasis ir papildomas. Šiame darbe sveikatos draudimas suprantamas kaip privalomasis sveikatos draudimas, kuriuo yra privalomai draudžiami asmenys, gaunantys darbinę pajamą.

Sveikatos draudimas nėra išskirtinė garantija dirbantiems asmenims auginantiems vaikus, sveikatos draudimas, kaip socialinė garantija yra taikoma visiems dirbantiems asmenims, ir draudimo įmokos nepriklauso nuo to, ar asmuo augina vaiką ar ne. Šiame darbe sveikatos draudimas, kaip universali socialinė garantija išskirta pabrėžiant, jog ši garantija yra taikoma visiems, tiek dirbantiems ir auginantiems vaikus asmenims, tiek šeimoms, kurios gauna socialines išmokas. Skirtumas tik tas, kad socialines išmokas gaunančios nepasiturinčios šeimos yra draudžiamos iš valstybės biudžeto, taigi, galima teigti, kad jų gaunama pašalpa ne tik užtikrina valstybės paramą gaunant pragyvenimui skirtas lėšas, bet ir paramą draudžiant privalomuoju sveikatos draudimu. Priklausomai nuo to, kokios rūšies pajamas gauna dirbantieji asmenys, yra mokamos 3, 6 arba 9% privalomojo sveikatos draudimo įmokos nuo Socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka apskaičiuotų pajamų, nuo kurių skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos.

Kaip jau ir minėta, Lietuvoje, beveik visi asmenys yra apdrausti privalomuoju sveikatos draudimu, kadangi pajamas gaunantys asmenys turi draustis patys arba už juos įmokas moka darbdavys, o už asmenis, kurie negauna pajamų, sveikatos draudimo įmokas moka valstybė, jei jie gauna valstybės skiriamą pašalpą. Svarbu paminėti, jog valstybės lėšomis yra draudžiami ir vikai iki 18 metų. Taigi, valstybė užtikrina ne tik dirbančiųjų asmenų ar asmenų gaunančių valstybės paramą sveikatos draudimą, tačiau užtikrina ir vaikų sveikatos draudimą. Pagrindinė problema, kylanti sveikatos draudimo sistemoje susijusi su nagrinėjama tema yra tai, kad nepaisant to, ar asmuo dirba ir gauna pajamas ar yra valstybės išlaikomas jo teisės gauti nemokamą sveikatos apsaugą yra vienodos. Galima teigti, jog tokia sveikatos draudimo sistema nėra visiškai pagrįsta dirbančiųjų asmenų atžvilgiu, nėra atsižvelgiama į pačio asmens pajėgumus susimokėti sveikatos draudimo įmokas. Galbūt, vystant sveikatos draudimo sistemą, skaičiuojant privalomojo sveikatos draudimo įmokas, galima būtų atsižvelgti į pačio asmens galimybes susimokėti sveikatos draudimo įmokas, galbūt reikėtų susiaurinti apdraustųjų valstybės lėšomis asmenų skaičių, įvedant tam tikrus kriterijus, kurie lemtų privalomojo sveikatos draudimo įmokų

skaičiavimą. Kita vertus, įgyvendinant sveikatos draudimo visuotinumą ir solidarumo principus, dirbantys asmenys mokėdami sveikatos draudimo įmokas, tuo pačiu remia ir asmenis, kurie nepajėgia susimokėti draudimo įmokų patys už save. Tokie patys principai galioja ir socialinio draudimo įmokų mokėjime: dirbantys asmenys, mokėdami įmokas išlaiko senyvus asmenis, dėl ligos ar neįgalumo negalinčius savęs išlaikyti asmenis ir kt. Taip jau susiklostė ir daugelyje pasaulio valstybių, jog darbingi ir pajėgūs save išlaikyti asmenys, mokėdami mokesčius valstybei išlaiko ir negalinčius dirbti ar nepasiturinčius asmenis. Todėl ir sveikatos draudimo įmokų mokėjimas priklausomai nuo asmens pajėgumo susimokėti draudimo įmokas yra diskutuotinas ir nevienareikšmiškas.

Apibendrinant, paminėtina, jog sveikatos draudimas kaip socialinė garantija yra taikoma daugumai Lietuvoje gyvenančių asmenų, skirtumas tik tas, jog dirbantys asmenys, privalomojo draudimo įmokas moka patys, tam tikrą procentą nuo gaunamų pajamų (arba moka darbdavys), o asmenys, kurie nepajėgūs mokėti draudimo įmokų patys nes yra nedarbingi, nepasiturintys, gaunantys valstybės rėmimą pašalpa ar kitais nustatytais atvejais yra draudžiami valstybės lėšomis. Bet kuriuo atveju, ar asmuo draudžiamas valstybės lėšomis ar mokantis sveikatos draudimo įmokas nuo gaunamų pajamų, gaunamos sveikatos apsaugos paslaugos jiems yra vienodos.

3.3.Mokesčių lengvatos

Specialiųjų mokesčių lengvatos, galime priskirti prie priemonių, kuriomis skatinama tėvus, auginančius vaikus, neatsitraukti iš darbo rinkos. Skirtingai nuo pašalpų vaikų auginimui, šia priemone skatinami tik dirbantys asmenys. Tokią priemonę derėtų laikyti aktyvinančia ta prasme, kad tėvai skatinami dirbti, o ne gyventi iš išmokų vaikui. Mokesčių lengvatos vaikus auginantiems asmenims Europos Sąjungoje populiarios, egzistuoja dvi pagrindinės jų formos:

- 1) mokesčio normos mažinimas priklausomai nuo vaikų skaičiaus (Graikija);
- 2) apmokestinamų pajamų mažinimas priklausomai nuo šeimos narių skaičiaus (Vokietija, Prancūzija, Ispanija, Norvegija, Lichtenšteinas, Austrija, Jungtinė Karalystė ir kt.).³⁹

---

³⁹KAVOLIŪNAITĖ – RAGAUSKIENĖ, Eglė. Socialinės garantijos šeimai kaip socialinės politikos šeimos srityje įgyvendinimo teisinės priemonės. Teisės problemos. 2010, Nr. 4 (70).

Lietuvoje, viena pagrindinių mokesčių lengvatų tėvams, auginantiems vaikus yra papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis. Kaip jau minėta, ši lengvata taikoma išskirtinai tik dirbantiems tėvams. Papildomo neapmokestinamojo pajamų dydžio skaičiavimo ir taikymo tvarką reguliuoja Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas⁴⁰ (toliau – Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas). Įstatyme numatyta, jog nuolatiniais Lietuvos gyventojams (tėvams arba tėviams), auginantiems vaikus (įvaikius) iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi mokyklose pagal bendrojo ugdymo programas grupinio mokymosi forma kasdieniu, nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdais, pavienio mokymosi forma savarankišku, nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdais, už kiekvieną auginamą vaiką (įvaikį) yra taikomas 120 eurų papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis (toliau – PNPD). Taigi, prie visiems galiojančio bendrojo neapmokestinamojo pajamų dydžio, tėvams, auginantiems vaikus yra taikomas ir papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis. Jeigu abu tėvai, auginantys vaiką dirba, tai jiems PNPD bus taikomas per pusę, jeigu dirba tik vienas iš tėvų, taikomas visas PNPD dydis. Svarbu pažymėti, jog 120 eurų PNPD yra taikomas už kiekvieną auginamą vaiką, tai yra, kuo daugiau šeima turi vaikų, tuo didesnis PNPD yra taikomas.

Galima teigti, jog aptarta mokesčių lengvata tampa universalia parama, kurią valstybė skiria vaikus auginančioms šeimoms. Manytina, jog minėta mokesčių lengvata valstybė ne tik bando padidinti paramą, skirtą šeimoms, auginančioms vaikus, bet ir skatina darbdavius skaidrinti darbo užmokesčio mokėjimus taip įgyvendinant darbuotojo teisę į papildomą valstybės paramą.

Taigi, mokesstinės lengvatos darbuotojams auginantiems vaikus yra dar viena priemonė, skatinti tiek asmenis auginančius vaikus įsitraukti į darbo rinką, tiek darbdavius, atlyginti darbuotojams už darbą tinkamai, nepažeidžiant jų teisės į papildomą paramą. Ši parama yra sveikintina tuo, kad susijusi išskirtinai su dirbančiais asmenimis ir yra tam tikra pagalba jiems, o ne socialinė išmoka, kuri dažnai būna išleista ne vaikams, o kitoms reikmėms.

3.4. Garantijos globojamiems vaikams

Garantijos globojamiems vaikams yra pakankamai svarbus institutas Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje. Suteikiant tam tikras garantijas stengiamasi užtikrinti be globos likusių vaikų gerovę, skatinti asmenis įsivaikinti. Svarbu paminėti, jog įvaikius

---

⁴⁰Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73 – 3085

vaiką, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁴¹ (toliau – Civilinis kodeksas) 3.227 straipsnio 2 dalį įvaikintojai laikomi vaiko tėvais pagal įstatymą nuo teismo sprendimo įvaikinti įsiteisėjimo arba nuo nutarties perkelti vaiką į šeimą įsiteisėjimo ir jiems yra suteikiamos visos teisės ir socialines garantijas kaip ir visų šeimų, auginančių vaikus. Todėl, šiame skyriuje bus aptartos garantijos, suteikiamos tik šeimoms, globojančioms vaikus. Vienas iš pagrindinių teisės aktų, numatantis socialinių išmokų mokėjimą globojamiems vaikams yra jau minėtas Išmokų vaikams įstatymas. Šiame įstatyme nurodyta ir globojamo vaiko sąvoka: globojamas vaikas – vaikas, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta vaiko laikinoji arba nuolatinė globa ar rūpyba. Vadovaujantis įstatymu, globojamam vaikui yra suteikiamos kelių rūšių išmokos: a) globos (rūpybos) išmoka; b) globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas; c) vienkartinė išmoka įsikurti.

Globos (rūpybos) išmoka tai vaikui, kuriam nustatyta globa (rūpyba) šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos institucijoje, jo globos (rūpybos) laikotarpiu skiriama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka per mėnesį. Šiuo metu galioja 2015-01-01 įsigaliojęs bazinės socialinės išmokos dydis – 38 eurai. Taigi, globojamam vaikui yra skiriama 152 eurai per mėnesį. Ši išmoka mokama ir tuo atveju, jei vaiko globa (rūpyba) pasibaigia dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos, tačiau vaikas mokosi pagal bendrojo ugdymo, formaliojo profesinio mokymo ar studijuoja aukštojoje mokykloje pagal dieninių, nuosekliųjų ar nuolatinės formos studijų programą taip pat tuo atveju, kai yra mirę pilnamečio asmens abu tėvai (turėtas vienintelis iš tėvų), mokymosi laikotarpiu, bet ne ilgiau kaip iki asmeniui sukanka 24 metai, skiriama ir kartą per mėnesį mokama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka (152 eurai). Ši išmoka nemokama tik tuo atveju, jei vaikas daugiau kaip du kartus įstoja į tos pačios mokyklų grupės mokyklą (kaip suskirstyta pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą). Taigi, net ir tuo atveju, jei vaikas jau yra tapęs savarankišku, pradeda kurti šeimą, tačiau mokosi ar yra mirę vaiko tėvai, valstybė jam kas mėnesį moka tam tikrą sumą išlaikymui.

Išmokų vaikams įstatyme taip pat numatyta ir tam tikro globos (rūpybos) priedo mokėjimas. Šis priedas yra skiriamas:

1. Vaiko globėjui (rūpintojui) už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimoje, nuo 2016 m. sausio 1 d. yra mokamas vieno bazinės socialinės išmokos dydžio, o nuo 2017 m. sausio 1 d. – 4 bazinių socialinių išmokų dydžio globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas;

---

⁴¹Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

2. Šeimynos vykdomai vaiko globai (rūpybai) užtikrinti už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimynoje, yra mokamas 4 bazinių socialinių išmokų dydžio globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas, kuris naudojamas Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka;
3. Besimokantis išmokos gavėjas, turi teisę gauti stipendiją pagal mokymosi rezultatus;
4. Vaikui (asmeniui), kuris mokosi pagal bendrojo ugdymo ir (ar) pagal formaliojo profesinio mokymo programas ir yra išlaikomas (nemokamai gauna nakvynę ir maistą) bendrojo ugdymo mokyklos ar profesinio mokymo įstaigos bendrabutyje ar vaikų socializacijos centre, mokslo metais skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka per mėnesį;

Numatytos tik kelios išimtys kuomet minėta pašalpa nemokama arba yra sumažinama:

1. Kai išmokos gavėjas, gaunantis globos (rūpybos) išmoką, įstatymų nustatyta tvarka gauna našlaičių pensiją ir (ar) vaiko išlaikymui kas mėnesį mokamą periodinę išmoką, globos (rūpybos) išmokos dydis yra lygus skirtumui tarp išmokos gavėjui nustatyto globos (rūpybos) išmokos dydžio ir gaunamos našlaičių pensijos bei (ar) vaiko išlaikymui kas mėnesį mokamos periodinės išmokos dydžio;
2. jeigu vaikas (asmuo) yra suimtas, atlieka su laisvės atėmimu susijusią bausmę, jam Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka paskirtos priverčiamosios stacionarinio stebėjimo specializuotose psichikos sveikatos priežiūros įstaigose medicinos priemonės, paskelbta jo paieška ar jis teismo pripažintas nežinia kur esančiu, – kol neišnyksta nurodytos aplinkybės;
3. jeigu vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatyta tėvų prašymu dėl jų laikino išvykimo iš Lietuvos Respublikos.

Taigi, iš įstatymo nuostatų matyti, jog globojamiems vaikams yra suteikta nemaža dalis papildomų pašalpų, kurių negauna savo šeimose augantys vaikai.

Be jau minėtų globos (rūpybos) pašalpos ir tikslinio priedo, globojamiems vaikams, pasibaigus jų globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, yra skiriama vienkartinė 75 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka įsikurti. Šios išmokos ypatumas yra tai, jog ji nėra išmokama grynaisiais pinigais, išskyrus atvejus, kai lieka nepanaudota mažesnė negu vieno bazinės socialinės išmokos dydžio išmokos dalis, kuri gali būti išmokama grynaisiais pinigais pačiam išmokos gavėjui. Vienkartinė išmoka įsikurti gali būti panaudota: 1) būstui (gyvenamosioms patalpoms) pirkti; 2) sumokėti daliai paskolos būstui statyti arba pirkti; 3) būsto nuomai; 4) mokesčiams už nuomojamo ar

nuosavybės teise turimo būsto komunalines paslaugas;5) būstui remontuoti arba rekonstruoti; 6) baldams, buitinei, vaizdo ir garso technikai, namų apyvokos reikmenims, vienam asmeniniam kompiuteriui įsigyti;7) studijų ir neformaliojo švietimo kainai padengti, mokymosi priemonėms įsigyti; 8) žemės sklypui įsigyti; 9) mokamų sveikatos priežiūros prekių ir paslaugų išlaidoms apmokėti. Žinoma, įstatyme numatytos ir tam tikros sąlygos, kuomet ši vienkartinė pašalpa nėra mokama: 1) jeigu asmuo yra išlaikomas (nemokamai gauna nakvynę ir maistą) valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje; 2) jeigu vaiko laikinoji globa (rūpyba) buvo nustatyta tėvų prašymu dėl jų laikino išvykimo iš Lietuvos Respublikos; 3) jeigu asmuo yra suimtas, atlieka su laisvės atėmimu susijusią bausmę, jam Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka paskirtos priverčiamosios stacionarinio stebėjimo specializuotose psichikos sveikatos priežiūros įstaigose medicinos priemonės, paskelbta jo paieška arba jis teismo pripažintas nežinia kur esančiu, – kol neišnyksta nurodytos aplinkybės. Šios išmokos paskirtis yra padėti likusiems be tėvų globos vaikams įsikurti, pradėti naują savarankišką gyvenimą. Pagal šiuo metu galiojančius socialinių išmokų dydžius 75 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka yra 2850 Eur.

Abejotina ar 2 850 eurų vienkartinė išmoka yra pakankama vaikui, geriausiu atveju turinčiam tik juo besirūpinančius ir jį auklėjusius globėjus, bet be jokio pagrindo, pradėti savarankišką gyvenimą ir įsigyti savo būstą. Kita vertus, šeima, kuri globoja vaiką, tikėtina, suteikia jam visas sąlygas būti aprūpintam taip pat, kaip ir savoje šeimoje augantiems vaikams. Tačiau valstybė, globojamus vaikus remia žymiai labiau nei savose šeimose augančius vaikus, taip skatinant vaikus, kuriuos apleido tėvai priimti į naujas šeimas ir galbūt ne tik globoti, bet ir įsivaikinti, suteikiant vaikui pilnavertę šeimą.

Taigi, kaip sąlyginės universalios paramos šeimoms rūšys išskirtos išmokos vaikams, sveikatos draudimas, kaip socialinė garantija, mokesčių lengvatos ir garantijos globojantiems vaikams. Kaip universalios ir skirta visiems be išimties vaikams, pagal dabar galiojančius įstatymus yra likusi tik vienkartinė išmoka gimus vaikui. Iki krizės laikotarpiu mokėtų taip vadinamų „vaiko pinigų“ nebegrąžino, dabar išmokas vaikams gali gauti tik nepasiturintys asmenys. Tačiau, imant pavyzdį iš daugelio Europos Sąjungos valstybių, reikėtų apsvarstyti galimybę mokėti išmokas vaikams visiems vaikams, neatsižvelgiant į tėvų pajamas. Sveikatos draudimas, kaip socialinė garantija yra taikoma beveik visiems asmenims, kai kurie iš jų draudžiami mokant įmokas nuo darbo užmokesčio, kiti – gaunantys valstybės pašalpą ar vaikai iki 18 metų, draudžiami valstybės lėšomis, tačiau galiojanti sveikatos apsauga yra taikoma visiems vienodai, nepaisant asmens pajėgumo pačiam susimokėti sveikatos draudimo įmokų. Štai mokesčių lengvata – PNPD yra taikoma tik dirbantiems asmenims, tai tampa priemone, skatinti asmenis auginančius vaikus

įsitraukti į darbo rinką bei yra piniginė pagalba auginant vaiką. Garantijos globojamiems vaikams iš visų minėtų garantijų išsiskiria tuo, jog yra daugiausia skirtos išskirtinai globojamam vaikui. Tiek globos (rūpybos) išmoka, tiek jos tikslinis priedas, tiek vienkartinė išmoka įsikurti, stengiamasi užtikrinti globojamų vaikų tinkamą finansinę padėtį ir stabilumą, skatina asmenis priimti globoti be tėvų likusius vaikus į savo šeimas. Galima teigti, jog minėtos universalios garantijos yra labai svarbus ir reikšmingas elementas socialinės apsaugos sistemoje, padedantis užtikrinti socialinį stabilumą.

4. Specialių poreikių turinčių šeimų socialinė apsauga

4.1. Nepasiturinčių ir socialinės rizikos šeimų socialinė apsauga

Viena iš didžiausių valstybės socialinės apsaugos problemų yra didelis nepasiturinčių ir socialinės rizikos šeimų ir jose auginamų vaikų skaičius. Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba)⁴². Vaiko teisių apsaugos tarnyba, vadovaudamasi socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-212, veda socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą, į kurią įtraukiamos šeimos, kurios piktnaudžiauja alkoholiu, vartoja psichotropines medžiagas, dėl socialinių įgūdžių stokos negeba tinkamai rūpintis vaiku ir prižiūrėti jį. Taip pat minėtas tvarkos aprašas reguliuoja ir šeimos išbraukimą iš apskaitos. Pagal vaiko teisių apsaugos tarnybos pateiktą statistiką, Lietuvoje nuo 2010 iki 2014 metų socialinės rizikos šeimų skaičius Lietuvoje sumažėjo 9 %, o vaikų jose – 16 %. Pastaraisiais metais socialinės rizikos šeimų ir jose auginančių vaikų skaičius kito neženkiai, tačiau 2014 m. pastebimas didžiausias šeimų mažėjimas (2011 m. – 300 socialinės rizikos šeimų sumažėjo, 2012 m. – 215, 2013 m. – 154, 2014 m. – 305). Pokytį gali lemti kasmet mažėjantis bendras gyventojų skaičius. Taip pat kasmet stiprinamas ir gerinamas socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis, pavyzdžiui, 2014 m. socialinės apsaugos ir darbo ministerija papildomai įsteigė 83 socialinių darbuotojų, darbui su socialinės rizikos šeimomis, pareigybes⁴³. Tačiau, nepaisant mažėjančių skaičių, socialinės rizikos šeimos Lietuvoje vis dar išliko opi problema.

⁴²Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589.

⁴³Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita. 2015-03-18 Nr. 5-2 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf>.

Lietuvoje socialinės paramos sistema šeimai, daugiausiai nukreipta į pinigines kompensacijas, o ne į socialinių paslaugų šeimoms plėtojimą. Šalia vyriausybinių institucijų, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę socialines paslaugas gyventojams intensyviai pradėjo teikti ir nevyriausybinių organizacijų. Nevyriausybinių organizacijų dėka nuo 1996 metų savivaldybėse pradėti steigti Vaikų dienos centrai⁴⁴. Piniginę paramą nepasiturinčioms ir socialinės rizikos šeimoms Lietuvoje reguliuoja Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas⁴⁵ (toliau – Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas). Šio įstatymo paskirtis – nustatyti piniginės socialinės paramos teikimo principus, finansavimo šaltinius, piniginę socialinę paramą gaunančių asmenų teises ir pareigas, taip pat piniginės socialinės paramos, teikiamos nepasiturintiems gyventojams, kai suaugęs asmenys yra išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes, rūšis, jų dydžius ir teikimo sąlygas. Piniginės socialinės paramos rūšys yra kelios: a) socialinė pašalpa; b) būsto šildymo išlaidų, geriamojo vandens išlaidų ir karšto vandens išlaidų kompensacijos (toliau – kompensacijos). Piniginė socialinė parama teikiama vadovaujantis šiais principais:

1. bendradarbiavimo ir dalyvavimo. Piniginės socialinės paramos teikimas remiasi asmenų, kurie kreipiasi dėl piniginės socialinės paramos, bendruomenės, bendrojo naudojimo objektų valdytojų, nevyriausybinių organizacijų, savivaldybės, valstybės institucijų ir įstaigų bendradarbiavimu ir tarpusavio pagalba;
2. prieinamumo. Piniginė socialinė parama teikiama taip, kad būtų užtikrintas piniginės socialinės paramos prieinamumas nepasiturintiems gyventojams kuo arčiau jų gyvenamosios vietos;
3. socialinio teisingumo ir veiksmingumo. Piniginė socialinė parama teikiama siekiant sudaryti sąlygas gauti paramą tada, kada jos labiausiai reikia, didinti motyvaciją integruotis į darbo rinką ir išvengti skurdo spąstų bei racionaliai naudojant turimus išteklius;
4. visapusiškumo. Piniginė socialinė parama teikiama derinant ją su socialinėmis paslaugomis, vaiko teisių apsauga, užimtumu, sveikatos priežiūra, švietimu ir ugdymu;
5. lygių galimybių. Piniginė socialinė parama teikiama užtikrinant nepasiturinčių gyventojų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės

---

⁴⁴BARTKUTĖ, Ingrida. Socialinės paramos rizikos šeimoms teikimo poreikio analizė. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas 2012, No. 1(1).

⁴⁵ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 130-4889.

padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos.

Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme nustatytas išsamus sąrašas asmenų, turinčių teisę į socialinę pašalpą ir kompensaciją. Teisę į socialinę pašalpą turi asmenys, jei atitinka įstatyme nurodytus reikalavimus: a) bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo; b) asmens pajamos yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas bendrai gyvenantiems asmenims arba vienam gyvenančiam asmeniui; c) kiekvienas vyresnis kaip 18 metų bendrai gyvenantis asmuo, vienas gyvenantis asmuo arba vaikas (įvaikis) nuo 16 iki 18 metų atitinka bent vieną iš šio įstatymo 8 straipsnyje nurodytų sąlygų, kurioms esant bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į piniginę socialinę paramą. Teisę į kompensacijas, taip pat turi tik tie asmenys, kurie atitinka tam tikrus, įstatyme numatytus reikalavimus: a) bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo; b) kiekvienas vyresnis kaip 18 metų bendrai gyvenantis asmuo, vienas gyvenantis asmuo arba vaikas (įvaikis) nuo 16 iki 18 metų atitinka bent vieną iš šio įstatymo 8 straipsnyje nurodytų sąlygų, kurioms esant bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į piniginę socialinę paramą; c) įsiskolinusieji už būsto šildymą ir (ar) karštą vandenį, ir (ar) geriamąjį vandenį su energijos, kuro, vandens tiekėjais yra sudarę sutartį (sutartis) dėl dalies skolos apmokėjimo, kas mėnesį gražinant ne daugiau kaip 20 procentų bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens pajamų, arba teismas yra priteisęs apmokėti skolą; ir kt.

Kaip vieną iš nepasiturinčioms šeimoms teikiamų valstybės pagalbų galima įvardinti Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatyme⁴⁶ (toliau - Socialinės paramos mokiniams įstatymas) numatytą paramą. Ši parama yra taikoma mokiniams, kurie mokosi bendrojo ugdymo mokyklose, profesinio mokymo įstaigose, ikimokyklinio ugdymo mokyklose ar pas kitą švietimo pagal bendrojo ugdymo programas. Parama mokiniams gali būti kelių rūšių: a) mokinių nemokamas maitinimas; b) parama mokinio reikmenims įsigyti. Ši parama yra taikoma tuomet, jeigu vidutinės pajamos vienam iš bendrai gyvenančių asmenų ar vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio. Mokinio reikmenims įsigyti (įskaitant pirkimo pridėtinės vertės mokestį) skiriama 1,5 bazinės socialinės išmokos dydžio suma vienam mokiniui per kalendorinius metus. Mokinio reikmenų rinkiniai kiekvienam mokiniui

---

⁴⁶Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 63-2382.

sudaromi pagal jo individualius poreikius, atsižvelgiant į bendrai gyvenančių asmenų auginamų vaikų skaičių, jų jau turimus mokinio reikmenis ir vadovaujantis savivaldybės tarybos nustatyta paramos mokinio reikmenims įsigyti tvarka. Galima numanyti, jog parama, skiriama mokiniams yra labai svarbus faktorius nepasiturinčių šeimų, auginančių vaikus biudžete, padedantis bent šiek tiek sumažinti vaikų reikmėms būtinas skirti lėšas.

Matyti, jog valstybė yra nustačiusi kritinę ribą, tai yra 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio suma, nuo kurios skaičiuojama dauguma nepasiturintiems gyventojams skiriamų išmokų ar suteikiamų garantijų. Pastebėtina tai, jog valstybė, skiria pašalpas atsakingai, tik po išsamaus asmens pajamų ir turto įvertinimo. Tokiu būdu, sugriežtinant pašalpų skyrimo tvarką, labiau užkertamas kelias piktnaudžiavimu valstybės parama, ir parama suteikiama tik tiems asmenims, kuriems labiausiai jos reikia, o ne tiems, kurie pasirenka lengvesnį kelią – gauti valstybės rėmimą, o ne išlaikyti save savarankiškai įsiliejant į darbo rinką.

4.2. Šeimų, auginančių neįgalius vaikus socialinė apsauga

Kaip dar vieną specialiųjų poreikių turinčių šeimų grupę galima išskirti šeimas, auginančias neįgalius vaikus. Kaip jau buvo minėta, laikoma, jog vaiko gimimas šeimoje yra siejamas su socialinės rizikos atsiradimu, kadangi vaiko gimimas sukelia šeimai papildomas išlaidas ir rūpesčius. Šeimos, kuriose auga neįgalūs vaikai susiduria su dar vienu, papildomu socialinės rizikos faktoriumi – neįgalumu. Vaikas su negalia – vaikas iki 18 metų, kuris dėl neįgalumo yra iš dalies ar visiškai neįgijęs jo amžių atitinkančio savarankiškumo ir kurio galimybės ugdytis bei dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos. Neįgalumą tiek vaikams, tiek suaugusiems asmenims, pateikus tam tikras medicininės išvadas nustato neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos⁴⁷. Neįgalumas gali būti kelių lygių:

1. sunkaus neįgalumo lygis rodo, kad vaiko sveikata labai bloga. Jam labai sunku arba jam nepavyksta daryti paprastų kasdieninių dalykų ar mokytis. Tam vaikui reikia, kad jį kas nors visą laiką prižiūrėtų ar slaugytų;
2. vidutinio neįgalumo lygis, rodo, kad vaikos sveikata bloga. Jam sunku daryti kasdieninius dalykus ar mokytis. Tam vaikui kartais reikia, kad jam padėtų kitas žmogus.

---

⁴⁷Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo. Valstybės žinios, 2005-03-26, Nr. 39.

3. lengvo neįgalumo lygis rodo, kad vaiko sveikata šiek tiek pablogėjusi. Jam sunku daryti kai kuriuos dalykus ar mokytis.

Atsižvelgiant į vaiko neįgalumo lygį skaičiuojama ir valstybės skiriama pašalpa vaikui. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatyme (toliau – Šalpos įstatymas) numatyta, jog neįgaliam vaikui, kuris turi teisę gauti šalpos pensiją ji yra mokama priklausomai nuo neįgalumo lygio: sunkus neįgalumas – mokama 2 valstybinių socialinio draudimo bazinių pensijų dydžio, vidutinis neįgalumas, – 1,5 bazinės pensijos dydžio, lengvas neįgalumas, – bazinės pensijos dydžio išmoka⁴⁸. Vaikams, kuriems yra nustatytas sunkus ar vidutinis neįgalumas, papildomai yra skiriama slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija, jei vaikui nustatytas sunkus neįgalumas, kompensacija yra bazinės pensijos dydžio, jeigu vidutinis neįgalumas – 0,5 bazinės pensijos dydžio. Be minėtų išmokų, neįgaliems vaikams yra suteikiamos ir kitos lengvatos. Svarbu pažymėti, kad kai kurios lengvatos yra susijusios išimtinai tik su neįgaliu vaiku, o kai kurios yra skirtos šeimai, arba konkrečiau, neįgaliojo vaiko tėvams (tėviams) ar globėjams.

Kaip kelias iš lengvatų, susijusių išimtinai su neįgaliu vaiku galima būtų įvardinti Sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka neįgaliems vaikams kompensuojamus vaistus ir gydymo išlaidas; tam tikros transporto lengvatos, tokios kaip teisė įsigyti vienkartinį ar mėnesinį važiavimo bilietą su 80% nuolaida⁴⁹; taip pat teisė būti atleistam nuo rinkliavos už asmens dokumento išdavimą⁵⁰; Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymo (toliau – Specialiojo ugdymo įstatymas) nustatyta tvarka, neįgaliems vaikams yra skiriamas specialusis ikimokyklinis ugdymas, bendrasis lavinimas bei profesinis, aukštesnysis mokymas ir aukštasis mokslas ir dar nemaža dalis kitų lengvatų. Kaip minėta, kita grupė lengvatų, kurios susijusios su neįgaliu vaiku, tačiau daugiau skirtos neįgaliojo vaiko tėvams, nei pačiam vaikui. Prie tokių lengvatų galima būtų priskirti teisę naudoti ženklą „neįgalusis“ ir neįgalių asmenų automobilių statymo kortelę, kurią turi fizinis asmuo, kuris veža vaiką, kuriam nustatytas sunkus neįgalumo lygis⁵¹; teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius⁵²; papildomi rėmimai įsidarbinant asmeniui, kuris augina neįgalų vaiką⁵³.

⁴⁸ Šiuo metu galiojantis valstybinių pensijų bazė yra 58 Eurai. Šaltinis: <http://www.sodra.lt/lt/situacijos/statistika/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai>

⁴⁹Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas. Valstybės žinios, 2000-04-19, Nr. 32-890.

⁵⁰Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas. Valstybės žinios, 2000-06-28, Nr. 52-1484.

⁵¹Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 7 d. įsakymu Nr. A1-225 „Dėl asmenų, turinčių teisę naudoti skiriamąjį ženklą „Neįgalusis“, nustatymo ir dokumento, patvirtinančio teisę naudoti skiriamąjį ženklą „Neįgalusis“, išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2010-06-12, Nr. 68-3425.

⁵²Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios, 2000-04-12, Nr. 30-827.

⁵³Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2762.

Nemažai garantijų turi ir dirbantys asmenys, auginantys neįgalius vaikus, Darbo kodekso nustatyta tvarka jiems yra suteikiamos papildomos, darbdavio apmokamos poilsio dienos, papildomos kasmetinių atostogų dienos ir teisė į suteikiamas nemokamas atostogas darbuotojo reikalavimu.

Taigi, matyti, jog valstybė skiria nemažai dėmesio bandant tobulinti socialinės apsaugos sistemą šeimoms, auginančioms neįgalius vaikus. Užtikrindama papildomas garantijas tiek išimtinai neįgaliam vaikui, tiek jo tėvams (įtėviams) ar globėjams, stengiasi palengvinti šeimos, kurioje auga neįgalus vaikas rūpesčius ir finansinius sunkumus.

Apibendrinant pažymėtina, jog valstybė stengiasi kuo efektyviau mažinti nepasiturinčių ar socialinės rizikos šeimų skaičių, deda dideles pastangas užtikrinti šių šeimų gerovę ir gerinti situaciją ne tik piniginėmis lėšomis, tačiau ir socialinių darbuotojų darbu su šeimomis. Parama asmenims skiriama atsakingai, stengiantis kuo labiau mažinti piktnaudžiavimo valstybės parama atvejus ir teikia paramą tik toms šeimoms, kurioms labiausiai jos reikia. Taip pat didelis dėmesys skiriamas ir neįgalius vaikus auginančiom šeimoms, kuriama ir tobulinama tokia sistema, kad neįgalų vaiką auginančių šeimų atskirtis nuo šeimų auginančių sveiką vaiką būtų kaip įmanoma mažesnė ir stengiamasi kaip įmanoma pagerinti tokių šeimų finansinę padėtį.

Išvados

1. Šeima – vienas svarbiausių valstybės visuomenės vienetų, todėl labai svarbu užtikrinti tinkamą šeimos, auginančios vaikus, socialinę apsaugą. Vienos pagrindinių gairių, kaip turėtų būti kuriama socialinė apsauga, užtikrinanti tinkamą apsaugą šeimoms, auginančioms vaikus, yra numatytos Chartijoje. Lietuva, laikydamosi Chartijoje įtvirtintų nuostatų didelį dėmesį skiria priemonėms, kurių pagalba yra užtikrinama tinkama asmenims, kurie dėl tam tikrų veiksnių (ligos, nėštumo ir kt.) tik laikinai praranda pajamas ir jiems yra reikalinga valstybės pagalba, tiek asmenų, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių negali patys užsitikrinti savo ir savo šeimos normalaus pragyvenimo lygio.
2. Ištirta, jog pagrindinės garantijos, taikomos dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus yra iš socialinio draudimo fondo apmokamos motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) atostogos. Pažymėtina, jog šios atostogos užtikrina tinkamą nėščios ir ką tik pagimdžiusios moters socialinę apsaugą, tinkamas sąlygas atgauti fizines jėgas, tiek moteriai, tiek vyrui užmegsti ryšį su gimusiu kūdikiu, atsitraukiant nuo darbinės veiklos, taip pat pasidalinti vaiko auginimo ir išlaikymo našta. Šių pašalpų mokėjimas, turint reikiamą stažą, užtikrina gaunamą kompensaciją už prarastas pajamas. Taip pat leidžia derinti šeimą su darbine veikla. Ištirta, jog socialinio draudimo reguliavimas atitinka Europos Sąjungos standartus, nustato geresnę, nei minimali reikalaujama padėtis. Palyginti su kitomis Europos Sąjungos šalimis, Lietuva nustato ne prastesnę, nei aptartose Europos valstybėse padėtį. Dirbančių asmenų, auginančių vaikus socialinė apsauga yra užtikrinama pakankamai efektyviai, nepaisant netinkamų maksimalių motinystės išmokos ribų nustatymo.
3. Universalia socialine parama šeimoms vadinama: vienkartinė išmoka gimus vaikui, sveikatos draudimas, mokesčių lengvatos ir garantijos globojamiems vaikams. Pagrindinės problemos, kurios išryškėjo analizuojant universalią paramą šeimoms yra tai, jog vienkartinė išmoka gimus vaikui yra ir vienintelė universali pinigine pašalpa, skiriama visiems be išimties vaikams. Per krizę nustoti mokėti taip vadinami „vaiko pinigai“ dabar mokami tik nepasiturinčioms šeimoms, gaunančioms nedideles ar visai negaunančioms pajamų. Nepasiturinčioms šeimoms išmokos mokamos priklausomai nuo vaikų amžiaus ir dažnai, socialinėje rizikoje esančioms šeimoms tai yra pagrindinės pajamos. Palyginus padėtį kitose Europos Sąjungos valstybėse matyti, kad dauguma jų pasirinkusios mokėti išmokas vaikams

nepriklausomai nuo šeimos pajamų. Toks mokėjimo tipas yra priimtinesnis ir geriau užtikrina šeimų, auginančių vaikus socialinę apsaugą ir finansinį stabilumą. Sveikatos draudimas taip pat laikomas universalia socialine parama šeimai, kadangi juo yra apdrausti dauguma Lietuvos gyventojų, nepriklausomai nuo to ar jie moka sveikatos draudimo įmokas ar gauna valstybės pašalpą. Specialiųjų mokesčių lengvatos priskiriamos prie priemonių, kuriomis skatinama tėvus, auginančius vaikus, neatsitraukti iš darbo rinkos, taip pat suteikiama parama tik dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus, taip bent šiek tiek kompensuojant patiriamas išlaidas. Garantijos globojamiems vaikams taip pat priskiriamos prie universalios paramos šeimoms, tačiau daugiau yra susijusios išskirtinai su globojamu vaiku. Universalios garantijos yra labai svarbus ir reikšmingas elementas socialinės apsaugos sistemoje, padedantis užtikrinti socialinį stabilumą.

4. Pagrindinė problema, teikiant socialinę pagalbą specialiųjų poreikių turinčioms šeimoms yra didelis nepasiturinčių ir socialinės rizikos šeimų skaičius. Šioms šeimoms yra skiriama pinigine parama, taip pat kitos garantijos, tokios kaip nemokamas vaikų maitinimas mokyklose. Valstybė, nepasiturinčioms šeimoms pašalpas skiria atsakingai, tik po išsamaus asmens pajamų ir turto įvertinimo. Tokiu būdu užkertamas kelias piktnaudžiavimu valstybės parama, ir ji suteikiama tik tiems asmenims, kuriems labiausiai reikia, o ne tiems, kurie pasirenka lengvesnį kelią – gauti valstybės rėmimą ir nedirbti. Kita grupė šeimų, turinčių specialiųjų poreikių yra šeima, auginanti neįgalų vaiką. Pagrindinė problema yra tai, kad tokių šeimų yra nemažai, tačiau valstybė tokioms šeimoms suteikia daug garantijų, kurių nesuteikia sveikų vaikų šeimoms, taip bandant bent šiek tiek pagerinti neįgalius vaikus auginančių šeimų buitį ir finansinę padėtį, sumažinti neįgalių vaikų atskirtį nuo visuomenės.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės sutartys ir kiti tarptautiniai dokumentai

1. Europos socialinė chartija (pataisyta). Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704;
2. Europos socialinės apsaugos kodeksas (ETS Nr. 048) [interaktyvus]. Prieiga per internetą:<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/048>, [žiūrėta 2016-02-10];
3. Europos socialinės apsaugos kodeksas (pataisytas) (ETS Nr. 139) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/139>>, [žiūrėta 2016-02-10];
4. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 102 dėl minimalių socialinės apsaugos standartų [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312247>, [žiūrėta 2016-02-10];
5. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 183 dėl 1952 m. motinystės apsaugos konvencijos (su pakeitimais) pakeitimo. Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr. 49-2162;
6. 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyva 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata, nustatymo (dešimtoji atskira direktyva, kaip numatyta direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje)[interaktyvus]. Prieiga per internetą:<<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992L0085>>, [žiūrėta 2016-02-10];
7. 2010 m. kovo 8 d. Tarybos direktyva 2010/18/ES, įgyvendinanti patikslintą BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP ir ETUC sudarytą Bendrąjį susitarimą dėl vaiko priežiūros atostogų, ir panaikinanti Direktyvą 96/34/EB [interaktyvus]. Prieiga per internetą:< <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0018>>, [žiūrėta 2016-02-18].

Lietuvos Respublikos teisės aktai

8. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014;
9. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569;
10. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262;

11. Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 2009-12-24, Nr. 152-6820;
12. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 63-2382;
13. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589;
14. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 130-4889;
15. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2762;
16. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 88-3208;
17. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 171 – 6295;
18. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73 – 3085;
19. Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas. Valstybės žinios, 2000-04-19, Nr. 32-890;
20. Lietuvos Respublikos rinkliavų įstatymas. Valstybės žinios, 2000-06-28, Nr. 52-1484;
21. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios, 2000-04-12, Nr. 30-827;
22. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 111 – 3574;
23. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996-06-12, Nr. 55-1287;
24. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 7 d. įsakymu Nr. A1-225 „Dėl asmenų, turinčių teisę naudoti skiriamąjį ženklą „Neįgalusis“, nustatymo ir dokumento, patvirtinančio teisę naudoti skiriamąjį ženklą „Neįgalusis“, išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2010-06-12, Nr. 68-3425;
25. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro

įsakymas dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo. Valstybės žinios, 2005-03-26, Nr. 39.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.[interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1578/content>>, [žiūrėta 2016-03-29];
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2012, Nr. 26-1200;

Specialioji literatūra

28. AITKENA, Zoe, et al. The maternal health outcomes of paid maternity leave: A systematic review. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953615000842>>, [žiūrėta 2016-04-01];
29. BARTKUTĖ, Ingrida. Socialinės paramos rizikos šeimoms teikimo poreikio analizė. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas 2012, No. 1(1);
30. BITINAS, Audrius; USONIS, Justinas. „Flexicurity“ teisinis reguliavimas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2013;
31. BITINAS, Audrius; TARTILAS, Juozapas; ir LITVAITIENĖ, Jovita. Socialinės apsaugos teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011;
32. GUOGIS, Arvydas. Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. Socialinis darbas. 2008;
33. JANČAITYTĖ, Raminta. Šeimos politikos formavimas Lietuvoje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2011 [interaktyvus] Prieiga per

- interneta: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LTeLABa0001:E.02~2011~D_20110704_125143-91271/DS.005.0.01.ETD> [žiūrėta 2016-04-01].
34. KAVOLIŪNAITĖ – RAGAUSKIENĖ, Eglė. Socialinės garantijos šeimai kaip socialinės politikos šeimos srityje įgyvendinimo teisinės priemonės. Teisės problemos. 2010, Nr. 4 (70);
35. KAVOLIŪNAITĖ–RAGAUSKIENĖ, Eglė; MAČERNYTĖ PANOMARIOVIENĖ, Ingrida; PETRYLAITĖ, Vida. Darbas, šeima ir socialinė apsauga: žmogaus teisių užtikrinimo 2008 - 2012 metais problemos. Vilnius : Lietuvos teisės institutas, 2013;
36. PETRYLAITĖ, Vida. Garantijos dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus. Vilnius, Justitia, Nr. 1. 2009;
37. ŠARLAUSKAS, Tadas, TELEŠIENĖ, Audronė. Valstybinio socialinio draudimo motinystės (tėvystės) išmokų reglamentavimas: pašalpų gavėjų struktūra ir pasirinkimai, Viešojo politika ir administravimas. 2014, T. 13, Nr. 1.

Praktinė medžiaga

38. MISSOC Comparative Tables Database [interaktyvus] Prieiga per interneta: <<http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>>, [žiūrėta 2016-03-02];
39. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos statistika. [interaktyvus] Prieiga per interneta: <<http://atvira.sodra.lt/lt-eur/>>, [žiūrėta 2016-02-27];
40. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita. 2015-03-18 Nr. 5-2 [interaktyvus]. Prieiga per interneta: <http://www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf>, [žiūrėta 2016-02-27];
41. Valstybinės ligonių kasos prie sveikatos apsaugos ministerijos puslapis. [interaktyvus]. Prieiga per interneta: <<http://www.vlk.lt/gyventojams/Puslapiai/Apie-draustum%C4%85-PSD.aspx>>, [žiūrėta 2016-03-10].

SANTRAUKA

Šeima visuomet buvo vienas svarbiausių ir stipriausių socialinių vienetų visuomenėje. Iki šiol yra skiriamas didelis dėmesys šeimos gerovei užtikrinti. Siekiant sukurti ir išlaikyti socialinę sistemą, kuri efektyviai užtikrintų šeimos stabilų gyvenimą, tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu yra priimta daug teisės aktų, atliekami tyrimai, bandoma išsiaiškinti pagrindines problemas ir pasiekti jų sprendimo būdus.

Socialinė apsauga, tai visuma priemonių, kurios yra skirtos užtikrinti šeimų, auginančių vaikus socialinę laisvę bei gerovę, padėti atsiradus socialinei rizikai.

Pagrindiniai Europos Sąjungos teisės aktai, kuriais yra reguliuojama socialinė apsauga šeimoms, yra Europos socialinės apsaugos chartija (pataisyta), Europos socialinės apsaugos kodeksas, Europos Sąjungos direktyvos ir Tarptautinės darbo organizacijos konvencijos. Šiais teisės aktais yra užtikrinami minimalūs socialinės apsaugos standartai, kurių privalo laikytis Europos Sąjungos narės.

Lietuvoje, organizuojant socialinės apsaugos šeimoms sistemą, ne tik užtikrinami minimalūs standartai, bet ir stengiamasi sukurti geresnę bei efektyvesnę sistemą. Pagrindiniai būdai, kaip bandoma užtikrinti socialinę apsaugą šeimoms, auginančioms vaikus ir išspręsti kylančias problemas yra išskiriami: garantijos dirbantiems asmenims, auginantiems vaikus, universali socialinė parama šeimoms bei socialinė parama šeimoms, turinčioms specialiųjų poreikių.

Nors vykdant socialinės apsaugos sistemą šeimoms, auginančioms vaikus vis dar kyla nemažai reguliavimo problemų, tikėtina, kad nuosekliai siekiant tobulėti, įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus ir semiantis patirties iš kitų Europos Sąjungos valstybių, problemų šioje srityje sumažės.

ISSUES AND PROSPECTS FOR SOCIAL SECURITY OF FAMILIES WITH CHILDREN IN LITHUANIA

SUMMARY

Family has always been one of the most important and strongest social units in society. So far, there is a strong focus on family well-being. In order to create and maintain a social system, which effectively ensure a stable family life, both, at the international and national level, is done at a lot of the legislation, investigations carried out, trying to figure out the fundamental problems and to achieve solutions.

Social protection is a set of measures which are designed to ensure the well being and social freedom of families with children, along with social help in an event of a social risk.

The main legislation of the European Union, which is regulated by the social protection for families, is a European Charter of social security (revised), the European code of social security, the directives of the European Union and the International Labour Organization Convention. This legislation is the guaranteed minimum standards of social protection, which must comply with the European Union.

In Lithuania, the regulation of a system of social protection for families, not only guarantees minimum standards but also tries to create a better and more efficient system. The main ways of trying to ensure social protection for families, raising children, and to solve the problems is to distinguish between: guarantees, for employed persons raising children, universal social assistance to families and social support for families with special needs. Although in the context of a system of social protection for families, raising children still raises a number of regulatory problems, it is likely that consistently, in order to improve the implementation of legislation of the European Union and by the experience of other European Union countries, the problems in this area will decrease.